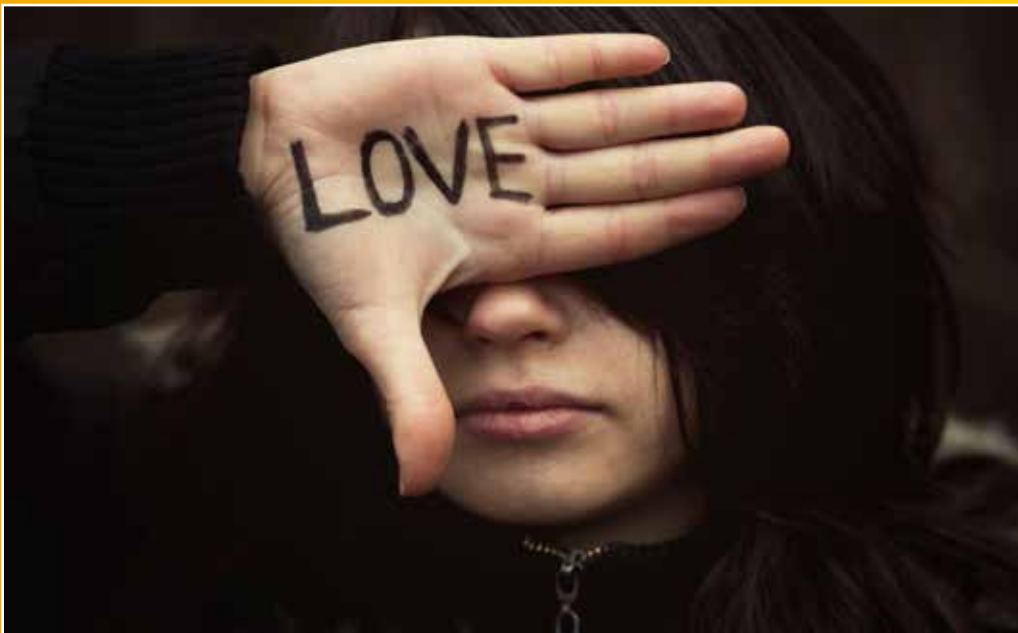

”Det är värt risken”

Unga inom SiS och sexuell hälsa

Lotta Löfgren-Mårtenson
Malin Lindroth
Sven-Axel Månsson

FORSKNINGSRAPPORT

Institutionsvård i fokus ges ut av Statens institutionsstyrelse, SiS. Serien omfattar såväl sammanfattningar, statistik, redovisningar och utvärderingar som forskningspublikationer.

Denna rapport presenterar en intervjustudie om sexuell hälsa avseende erfarenheter, attityder och kunskap om sexualitet bland ungdomar som är placerade på SiS särskilda ungdomshem. Rapporten avslutar det två-åriga forskningsprojektet *Sexuellt risktagande bland tvångsomhändertagna ungdomar inom SiS – behovsanalys och modellkonstruktion*.

Projektet genomfördes under 2010–2011 av doktorand Malin Lindroth under handledning av professor Lotta Löfgren-Mårtenson och professor Sven-Axel Månsson vid Fakulteten för hälsa och samhälle vid Malmö högskola.

SiS forskningsprojekt finansieras genom årlig utlysning av forskningsmedel. Beslut om finansiering av externa forskningsprojekt tas av SiS generaldirektör efter bedömning av SiS vetenskapliga råd och extern sakkunniggranskning. Publicering sker efter beredning i publikationsseriens redaktionsråd och vetenskaplig granskning av SiS forskningsledare med stöd av externa sakkunniga (peer-review).

Redaktionsrådet för Institutionsvård i fokus består av företrädare för SiS utvecklingsenhet, vård- och behandlingsenhet, kommunikationsavdelning och forskningskansliet inom avdelningen för utveckling av vård och behandling. Ordförande är utvecklingsdirektör Nils Åkesson.

Ansvarig utgivare för Institutionsvård i fokus är generaldirektör Kent Ehliasson.

SiS vetenskapliga råd

Anders Bruhn, professor, Örebro universitet

Stefan Borg, docent, f.d. verksamhetschef, Beroendecentrum Stockholm

Claudia Fahlke, professor, Göteborgs universitet

Johan Franck, adjungerad professor, Karolinska institutet

Katarina Lindeberg, institutionschef, SiS ungdomshem Råby

Niklas Långström, professor, Karolinska institutet

Titti Mattsson, professor, Lunds universitet

Helena Müller, institutionschef, SiS LVM-hem Gudhemsgården

Kerstin Stenius, docent, forskningschef, Helsingfors universitet

Birgitta Vilén Johansson, avdelningschef individ- och familjeomsorg, Malmö stad

Bo Vinnerljung, professor, Stockholms universitet

ISBN 978-91-87053-20-7

”Det är värt risken”, Unga inom SiS och sexuell hälsa

Nummer 6 år 2013 i rapportserien Institutionsvård i fokus.

Publikationerna finns att beställa eller ladda ner från SiS webbplats.
www.stat-inst.se

Publikationsseriens adress:
Statens institutionsstyrelse, SiS
Box 16363
103 26 Stockholm

Engelsk titel:

Institutional Care in Focus

”Det är värt risken”

Unga inom SiS och sexuell hälsa

Lotta Löfgren-Mårtenson

Malin Lindroth

Sven-Axel Månsson

Sammanfattning

Denna rapport presenterar en intervjustudie om sexuell hälsa avseende erfarenheter, attityder och kunskap om sexualitet bland ungdomar som är placerade på SiS särskilda ungdomshem. Avsikten är att bidra till ny kunskap, som kan användas i det preventiva och hälsofrämjande arbetet. Studien är kvalitativ och utgår från de ungas egna röster. Den bygger på 20 intervjuer med nio flickor och elva pojkar i åldrarna 15–20 år. Resultaten från intervjustudien pekar på att motstridigheter och utsatthet är utmärkande för ungdomarnas sexuella attityder och erfarenheter, samt på bristande sexualkunskaper. Flera faktorer framträder, vilka antas samspela och vara kopplade till sexuellt risktagande, såsom ålder, kön, missbruk och utebliven skolgång, liksom ett normsystem med starka gränser mot omvärlden. Utifrån ungdomarnas utsagor i intervjustudien tycks de navigera i det sexuella landskapet med hjälp av olika strategier: bagatellisering av sexuella risker, bedömningar av sexuella risksituationer baserat på partnerns utseende och rykte, känslomässigt distansnerande, senareläggande av tidpunkten för den sexuella debuten då denna varit ett övergrepp samt kompensatoriska handlingar. De ungas berättelser visar på hur sexualiteten ses som en möjlighet till något (närhet, njutning, bekräftelse, trygghet, status etc.), och inte som en risk för något (oönskad graviditet, sexuellt överförbar sjukdom, sexuellt övergrepp etc.). Chans övertrumfar risk.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
1. Bakgrund	4
Inledning	4
Unga på SiS särskilda ungdomshem	4
Tidigare forskning om sexualitet, risktagande och unga.....	5
Syfte och frågeställningar.....	9
Definitioner	9
2. Metod	11
Val av metod, urval och tillvägagångssätt.....	11
Analys.....	11
Etiska överväganden.....	12
3. Resultat	14
Presentation av resultaten.....	14
De intervjuade ungdomarna	14
Motstridigheter	14
Utsatthet.....	21
4. Diskussion	28
Sammanfattning	28
Samspelande faktorer och framträdande strategier	28
Resultatens tillförlitlighet.....	30
Framtida möjligheter.....	32
Referenser	34
Bilagor	39
Bilaga 1 Brev till unga.....	39
Bilaga 2 Intervjuguide.....	40

I. Bakgrund

Inledning

I januari 2010 påbörjades Steg 1 av ett fyraårigt forskningsprojekt¹, som finansieras av Statens institutionsstyrelse (SiS) och belyser ungdomar som placerats på SiS särskilda ungdomshem och sexuell hälsa. Efter att medel beviljats från SiS, bidrog Socialstyrelsen med medel till att även genomföra en enkätundersökning. Här användes samma enkät som i en nationell studie om ungas kunskaper, attityder och beteenden rörande sexuell hälsa, *UngKAB09* (Tikkanen, Abelson & Forsberg, 2011). Resultat från enkätstudien ingår därför i avsnittet om tidigare forskning.

Föreliggande rapport presenterar en intervjustudie, där ungdomarnas egna beskrivningar av sexualitet, sexuella risker och sexuell hälsa ligger till grund för analysen. I Steg 2 ska ett förslag på en modell för sex- och samlevnadsundervisning utvecklas utifrån resultaten från både enkät- och intervjustudien i Steg 1, och därefter presenteras för och prövas av de unga.

Unga på SiS särskilda ungdomshem

Ungdomar som placeras på SiS särskilda ungdomshem tillhör en heterogen grupp med stora variationer. Det gemensamma är att de tvångsvårdas jämlikt LVU² på grund av brister i hemmiljön och/eller eget destruktivt beteende, eller är dömda till LSU³ på grund av grov kriminalitet. Orsakerna till omhändertagandet varierar, precis som kön, ålder och etnicitet. Det vårdas fler pojkar⁴ (71 procent) än flickor (29 procent) på ungdomshemmen, och fler med utländsk härkomst jämfört med övriga unga (SiS, 2012a). Ungdomarna förefaller ha ett utagerande och gränsöverskridande beteende inom flera områden (SiS, 2012b). Det innebär bland annat erfarenheter av nikotin-, alkohol- och narkotikamissbruk samt av olika regelbrott som stölder, inbrott och våld (ibid.). Därtill tycks det vara vanligt med svårigheter i relationen till föräldrar, och att ha kamrater med erfarenheter av liknande risktagande beteenden (ibid.).

Information om den sexuella hälsan finns rörande drygt hälften (55 procent) av dem som vårdades på SiS ungdomshem under 2011 (SiS, 2012b). Här framgår att 84 pro-

¹ Studien genomförs av doktorand Malin Lindroth under handledning av professor Lotta Löfgren-Mårtenson och professor Sven-Axel Månsson vid Fakulteten för hälsa och samhälle vid Malmö högskola.

² LVU, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

³ LSU, Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁴ Vi väljer senare att använda oss av "tjejer" och "killar", i stället för flickor och pojkar, då dessa är de benämningar unga inom SiS själva använder. När vi hänvisar till andra forskare så används deras val av benämningar.

cent av ungdomarna (12–20 år) som placerats är sexuellt aktiva, att 33 procent alltid använder preventivmedel, samt att 29 procent har erfarenheter av egen eller partners graviditet. I ytterligare en rapport av SiS (2011) beskrivs att 12 procent av flickorna och 4 procent av pojkarna har erfarenheter av sex i utbyte mot pengar, alkohol, narkotika eller boende. Tidefors (2010) har undersökt pojkar inom SiS, som har begått sexuella övergrepp och i vissa fall även själva har blivit utsatta. Det visar sig då bland annat att dessa har mindre kunskap om sexualitet jämfört med andra.

Tidigare forskning om sexualitet, risktagande och unga

Sexualitet har länge funnits med som en informell bedömningsfaktor i tvångsomhändertagandeprocesser, framför allt när det gäller unga kvinnor (Jonsson, 1980). När barnpsykiatern Gustav Jonsson (ibid.) undersöker placeringsorsaker för ungdomar intagna på Barnbyn Skå mellan 1947 och 1962 finner han i nära tre fall av fyra anmärkningar mot flickornas sexuella beteende. Motsvarande bedömningar av pojkarnas sexualitet saknas i princip helt. Liknande föreställningar utifrån ett genusperspektiv finner Schlytter (2000) i en mer nutida studie, där domslut rörande tvångsomhändertaganden granskas. Flickor bedöms även här i högre grad än pojkar som normbrytande på grund av sina sexuella handlingar (ibid.).

Vad vet vi generellt sett om unga och sexualitet i Sverige i dag? UngKAB09-studien är den hittills mest omfattande nationella studien om ungas (15–29 år) kunskaper, attityder och beteenden rörande sexualitet (Tikkanen m.fl., 2011). Resultaten pekar på att de allra flesta är positiva till sina sexuella erfarenheter. Samtidigt är det vanligt med sexuella risktaganden som medför risk för sexuellt överförbara infektioner, STI, och/eller oönskad graviditet. Bland dem som riskerar en STI eller en oönskad graviditet visar sig vissa grupper vara överrepresenterade: unga som debuterar sexuellt innan 15 års ålder, som använder alkohol eller droger i hög utsträckning, som i hög grad har erfarenheter av att ge eller få ersättning för sex, samt de som haft ett större antal sexpartner än övriga.

I en svensk avhandling där ungdomar (16–20 år) deltagit i fokusgruppsintervjuer och intervjuats individuellt framträder en tillåtande inställning till tillfälliga sexuella kontakter, parallellt med en negativ inställning till preventivmedel (Ekstrand, 2008). De underskattar ofta risken för en oönskad graviditet, och skyddar sig sällan även om intentionen finns. Både tjejerna och killarna lägger huvudansvaret för preventivmedel på tjejerna. Även annan forskning visar att könsbundna föreställningar påverkar sexuellt risktagande; exempelvis tycks stereotypa manliga könsroller öka risken för sexuellt risktagande bland unga män (Christianson, Lalos, Westman & Johansson, 2007; Santana, Raj, Decker, La Marche & Silverman, 2006). Men det finns även andra faktorer av betydelse, såsom längtan efter ett förhållande eller en relation, vilket kan vara en stark bakomliggande drivkraft till risktagande (Christiansson, 2006).

Pornografi är en faktor som ibland nämns som negativ för utvecklingen av ungas sexuella uttrycksätt, utifrån vuxensamhällets oro för pornografins gestaltningar av sexualiteten, män och kvinnor (se t.ex. Sørensen & Knudsen, 2006). När vi i en annan tidigare studie intervjuade (enskilt och i fokusgrupper) tjejer och killar (14–20 år) kring deras upplevelser och erfarenheter av pornografi, visade det sig att de allra flesta har strategier för att hantera pornografins ofta karikatyrmissiga budskap (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006). Omfattande porrkonsumtion kan dock ingå i en större bild av sexuell riskbeteende för en mindre grupp unga. Svedin och Priebe (2004) finner i en enkätstudie i gymnasiet årskurs 3 ett samband mellan storkonsumtion av pornografi och sexuell gränsöverskridande handlingar såsom att sälja eller köpa sex. När de undersöker erfarenheter av att sälja eller köpa sex bland unga, svarar 1 procent av de kvinnliga och 1,8 procent av de manliga eleverna att de har sålt sex för pengar, mat, boende, saker, aktiviteter eller narkotika. Flera av dessa unga lever ett, vad Svedin och Priebe (ibid.) kallar, "påtagligt sexualiserat liv". Med det menas ett mönster där tidig sexualdebut, ett intensivare sexualliv med flera partner och en större erfarenhet av olika sexuella aktiviteter ingår. En del ungdomar uppvisar därtill sexuella förövarbeteenden, vilket kopplas till erfarenheter av egna sexuella övergrepp och traumatiska upplevelser under uppväxten. I en upprepning av studien framkommer i stort sett liknande resultat (Svedin & Priebe, 2009). Även i Abelssons och Hulusjös (2008) internetbaserade enkätstudie riktad till unga vuxna (18–25 år) anger fler killar (11,4 procent) än tjejer (7,4 procent) att de har erfarenheter av att sälja sex. Den höga förekomsten av erfarenheter av att sälja sex i denna studiepopulation kan, enligt författarna, förklaras av det självselektade urvalet.

Ungdomsstyrelsens (2009) antologi *Se mig – Unga om sex och internet* pekar på att de flesta unga är medvetna om internets risker, och att det tycks vara ovanligt att råka illa ut. Men även här framträder bilden av en mindre grupp sårbara unga som även blir utsatta på internet.

Termen risktagande används ofta för att begreppslikt länka samman ett antal potentiellt hälsovådliga beteenden (DiClemente, Hansen & Ponton, 1996; Jessor, 1998; Johnson & Malow-Iroff, 2008). Men vad är det då som ses som risker? Beteenden såsom missbruk av nikotin, alkohol, narkotika och läkemedel, riskfyllt sexuellt beteende, vårdslöshet i trafik, våld, normbrytande socialt beteende, samt psykopatologi som depressivitet, självmordsförsök och ätstörningar bland unga är typiska exempel (DiClemente m.fl., 1996; Jessor, 1998). Numera nämns även självskadebeteenden som att skära sig, spelberoende och autoerotisk asfyxi⁵ (Johnson & Malow-Iroff, 2008). Sexuellt risktagande bland unga sätts ofta i samband med beteendestörningar (Ramrakha, Bell, Paul, Dickson, Moffit & Caspi, 2007), utsatthet för sexuella övergrepp (Senn, Carey & Venable, 2008), dåligt omhändertagande (Tarren-Sweeney, 2008), depression (Brown, Yung, Cosgrave, Killackey, Buckby, Stanford, Godfrey & McGorry, 2006), alkoholbruk (Yan, Chiu, Stoesen & Qi-Wang, 2007), suicidförsök (Houck, Hadley, Lescano, Pugatch & Brown, 2008), och sensationssökande personlighetsdrag (Bornoalova, Gwadz, Kahler, Aklin & Lejuez, 2008).

⁵ I Nationalencyklopedin, NE, så beskrivs asfyxiofilí (av asfyxi och grekiska phi'los, 'vän') som en sexuell beteendevariant. Genom självstrykning framkallas syrebrist i hjärnan (nära medvetslöshet), vilket förväntas intensifiera utövarens sexuella upphetsning och orgasmupplevelse i samband med sexuell stimulering.

Tydliga kausala samband är dock svåra att finna; risktagande beteenden uppträder snarare i kluster, där sexuellt risktagande är en samspelande faktor.

Den kognitiva förmågan och individuella personlighetsdrag är viktiga faktorer av betydelse för risktagandet, eftersom det är genom dessa personliga filter som sociala stimuli omvandlas till handling (DiClemente m.fl., 1996; Jessor, 1998; Johnson & Malow-Iroff, 2008). Ungdomar anses överlag ha en överdriven tilltro till sin egen förmåga och osårbarhet (ibid.). Det som kännetecknar ungdomars risktaganden är avsaknaden av den vuxnes erfarenhet av att interagera och fatta beslut (ibid.). Unga är dessutom i en ålder då en hög grad av samstämmighet gentemot vänner är viktig, och då man lägger större vikt vid kortsiktiga konsekvenser av sitt handlande än långsiktiga (ibid.).

Sociala stimuli såsom vänner, föräldrar, familjestrukturer, skola och rådande samhällsinfluenser är också avgörande för risktagande (DiClemente m.fl., 1996; Jessor, 1998; Johnson & Malow-Iroff, 2008). Tidigare har vänners påverkan i form av gruppptryck ansetts ha stor betydelse, men troligen handlar det snarare om ungdomars tendens till att söka sig till likasinnade (ibid.). Numera poängteras i stället transformationer och revisioner av roller och förväntningar, eftersom de flesta ungdomar trots allt behåller en nära relation med sina föräldrar under tonårstiden (Johnson & Malow-Iroff, 2008). Ett ökat risktagande kan däremot finnas bland dem som växer upp i en familj med många konflikter och emotionell distans (DiClemente m.fl., 1996; Jessor, 1998; Johnson & Malow-Iroff, 2008).

Lightfoot (1997) gör en kultursymbolisk tolkning av ungdomars risktagande, och menar att det kan förstås som ett skapande av en gemensam historia, en kollektiv biografi. Risktagandet ses då som en meningsfull process, som dramatiserar och berättar en åsikt. Att dela en risk med någon blir ett ställningstagande för likasinnade, med ett gemensamt syfte och mening. Liknande resonemang förs av Lalander (2001), som analyserar risktagande bland en grupp unga svenska heroinister. Med metaforer som att "lära sig att spela ett spel" och "delta i ett äventyr" förstås den mening som unga killar och tjejer finner i sitt missbruk.

Att ta risker kan också ses som en protest mot det nutida samhällets krav på individen om att fatta rationella beslut och agera därefter (Lupton, 1999). Likväl kan risktagande också tolkas som ett förväntat beteende med olika funktioner och syften under skilda delar av ungdomstiden. Johnson och Malow-Iroff (2008, s. 1) skriver:

When adolescents experiment with alcohol and engage in sexual experimentation, they are not necessarily behaving differently than their peers, from a statistical perspective. In fact, as they move through adolescence, those who do not engage in one or more of these activities are abnormal in comparison to the larger group of adolescents.

Sexuella aktiviteter och alkoholbruk är således exempel på risktaganden, som värderas olika beroende på i vilken ålder eller livsfas de uppträder. Det är fler som har varit med om riskfyllda situationer och händelser, än som inte har det. Men tyngre missbruk, allvarlig vårdslöshet i trafik, grov kriminalitet, självmordsförsök och ätstörningar ses

aldrig som förväntade eller normativa beteenden, oavsett när de uppstår (DiClemente m.fl., 1996; Jessor, 1998; Johnson & Malow-Iroff, 2008).

Jämförelser med internationell forskning om unga som placeras på särskilda ungdomshem är problematisk, då svensk lag skiljer sig åt från exempelvis amerikansk. I Sverige kan man inte bli dömd till fängelse innan 18 års ålder såvida det inte föreligger särskilda skäl. Förhållandena på amerikanska "juvenile detention facilities" verkar dock likna dem på svenska statliga ungdomshem (Anderson, Nyamathi, McAvoy, Conde & Casey, 2001). Freedman, Salazar, Crosby och DiClemente (2005) har undersökt vilka hinder ungdomar som befinner sig på amerikanska "detention centers" upplever för att skydda sig mot sexuellt överförbara infektioner. Dessa unga beskrivs som en högriskgrupp, då de debuterar tidigare sexuellt, har sex med andra i högre omfattning, har ett större antal sexpartner, använder kondom i lägre omfattning och löper en högre risk för STI än andra ungdomar. Här framkommer också att ungdomarna önskar en mer detaljerad sexualundervisning och fler möjligheter att samtala med föräldrar eller andra vuxna om sexualitet (ibid.).

Även Anderson med flera (2001) och Lichtenstein (2000) påtalar att tvångsomhändertagna ungdomar är en sexuellt riskutsatt grupp i jämförelse med andra. Utifrån sin utsatta situation ser ungdomarna exempelvis inte hiv som ett primärt bekymmer, utan snarare är det andra faror eller risker som oroar – som exempelvis drogrelaterat våld och frågor om status och respekt i deras vardagliga miljö (Anderson m.fl., 2001). Enstaka studier pekar på att det finns unga som också praktiserar säkert sex. Broaddus och Bryan (2008) finner detta då de studerar kondomanvändning bland unga män på institution. Gemensamt för dem som använder kondom är att de har en högre självkänsla och tilltro till framtiden, och att de i lägre grad är sensationssökande och impulsiva. De har i högre utsträckning gått i skola och växt upp med båda sina föräldrar, samt har en mer positiv attityd till kondomanvändning.

Endast lite har varit känt när det gäller sexualitet och sexuell hälsa bland ungdomar som placeras på SiS särskilda ungdomshem. Under 2010 genomfördes därför en enkätstudie på 22 av de då 27 särskilda ungdomshemmen (Lindroth, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2012; Lindroth, Tikkanen & Löfgren-Mårtenson, 2013). Här användes den befintliga UngKAB09-enkäten (se Tikkanen m.fl., 2011) för att få en bild av de ungas kunskaper, attityder och beteende rörande sexualitet och sexuell hälsa. Undersökningsgruppen utgör en dryg tredjedel (33 procent) av dem över 15 år som vistades inom SiS vid undersökningstillfället och stämmer demografiskt väl överens med övriga unga på statliga ungdomshem (SiS, 2012a).

I en inledande deskriptiv analys jämfördes 148 unga (36 procent tjejer, 64 procent killar, 15–20 år) inom SiS med samtliga drygt 15 000 unga och unga vuxna (52 procent kvinnor, 48 procent män, 15–29 år) som besvarat UngKAB09-enkäten (Tikkanen m.fl., 2011). De unga inom SiS framstår då som mer riskutsatta och risktagande än övriga (Lindroth m.fl., 2012). Bland de unga inom SiS framstår tjejerna som mer riskutsatta, samtidigt som killarna är mer riskutsatta än övriga. En motsägelsefull bild bestående av konservativa attityder till sexualitet i kombination med sexuellt gränsöverskridande handlingar kan också ses bland de unga inom SiS (ibid.).

I en senare analys av samma datamaterial undersöktes de unga inom SiS som antagits att de hade sexuella erfarenheter tillsammans med någon annan (Lindroth m.fl. 2013). Denna grupp, bestående av 144 unga (36 procent tjejer, 64 procent killar, 15–20 år), jämfördes med 5 940 unga (56 procent tjejer, 44 procent killar) i samma ålder från Ung-KAB09-studien när det gäller variabler som speglade sociodemografi, beteenden, attityder och kunskap avseende sexualitet. Likaså eftersöktes variabler som ökar risken för sexuell ohälsa (erfarenheter av egen eller partners oönskade graviditet eller klamydiainfektion) och om dessa i så fall var desamma i de båda grupperna. Mycket stora procentuella skillnader mellan de unga inom SiS och övriga påvisades. I bivariat logistisk regressionsanalys för respektive grupp detekterades flera i forskning kända prediktorer för oönskad graviditet eller STI bland övriga, däremot inte bland de unga inom SiS (ibid.).

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande intervjustudie är att skapa fördjupad kunskap om sexuell hälsa bland unga som vistas på SiS särskilda ungdomshem. Mer specifikt undersöks ungdomarnas attityder, erfarenheter och kunskapsbehov. Kunskapen ska kunna användas i det preventiva och hälsofrämjande arbetet under placeringstiden. Följande frågeställningar är vägledande:

- Vilka attityder till sexualitet finns bland ungdomar som är placerade på SiS särskilda ungdomshem, och vilka sexuella erfarenheter och upplevelser har de?
- Hur beskriver de unga själva sitt sexuella handlande, och vad är sexuella risker för dem? Använder de några strategier för att undvika och/eller hantera risker, och vilka är de i så fall?
- Vilka kunskaper och erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisning har ungdomarna?

Definitioner

Forskningsprojektet utgår från ett hermeneutiskt perspektiv (t.ex. Thomassen, 2007), då vi vill beskriva och förstå tvångsomhändertagna ungdomars sexuella hälsa, inte förklara eller förutsäga den. Därför har vi valt att hålla oss nära ungdomarnas egna röster också när det gäller definitioner. Men även om det är ungdomarnas egna benämningar och beskrivningar av olika sexuella fenomen som är utgångspunkten, så har följande definitioner av viktiga begrepp varit till hjälp i forskningsprocessen. Världshälsoorganisationen WHO, och World Association for Sexual Health, WAS, definierar sexualitet ur ett helhetsperspektiv (WAS, 1999):

... en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonym med

samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa (vår översättning).

Begreppet sexuell hälsa beskriver ett tillstånd av fysiskt, emotionellt, mentalt och socialt välbefinnande (Löfgren-Mårtenson, 2013). Men begreppet är komplext och subjektivt, och WHO och WAS (2008) poängterar därför i ett gemensamt dokument att även sexuell hälsa bör ses ur ett helhetsperspektiv:

... inte endast frånvaro av sjukdom, dysfunktion eller svaghet. Sexuell hälsa kräver ett positivt och respektfullt närmande till sexualitet och sexuella relationer, liksom till möjligheten att få njutbara och säkra sexuella erfarenheter, fria från förtryck, diskriminering och våld. För att sexuell hälsa ska uppnås och behållas, måste människors sexuella rättigheter respekteras, skyddas och uppfyllas (vår översättning).

Numera förskjuts sexuella perspektiv alltmer mot mänskliga rättigheter och skyldigheter (Löfgren-Mårtenson, 2013). Ett exempel på detta är begreppet sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, SRHR, vars ursprung i feministiska och mänskliga rättighetsperspektiv fått ta alltmer plats i den globala politiska debatten under de senaste 20 åren (Lindahl, 2010). I Sverige återspeglas detta bland annat i det åttonde av de elva folkhälsomålen där en trygg sexualitet fri från fördomar, diskriminering, tvång och våld eftersträvas (Statens folkhälsoinstitut, 2012).

2. Metod

Val av metod, urval och tillvägagångssätt

Under 2011 genomfördes kvalitativa forskningsintervjuer i syfte att få en fördjupad förståelse av ungdomarnas sexuella erfarenheter, attityder och kunskaper. Kvalitativa metoder väljs ofta just för att få fram komplexiteter och nyanser på ett specifikt forskningsområde (se t.ex. Kvale, 1997).

Institutionscheferna kontaktades på två av SiS särskilda ungdomshem, som valdes av geografiska skäl. Kontaktpersoner bistod med att lämna informationsbrev till ungdomarna som var placerade (se bil. 1), och med att samordna tidpunkter för besök och intervjuer. Sammantaget besöktes 6 olika avdelningar, varav 3 för tjejer och 3 för killar. I en del fall genomfördes intervjun i direkt anslutning till detta tillfälle, i andra fall bokades tid inom någon vecka. Informanter valdes på basis av sin beredvillighet att delta i en intervju om sexuell hälsa. En ambition fanns att urvalet skulle vara så heterogent som möjligt avseende kön, ålder och etnicitet. Ungdomar som av kontaktpersonerna bedömdes som psykiskt sköra, abstinenta eller drogpåverkade, som vistades på ungdomshemmet i stället för i häkte eller som nyligen hade skadat sig själva vid tillfället för studien exkluderades (se vidare *Etiska överväganden*). Undersökningsgruppen består av 20 ungdomar, varav nio tjejer och elva killar, i åldrarna 15–20 år.

Med utgångspunkt i projektets frågeställningar och utifrån resultaten av vår enkätundersökning, konstruerades en semistrukturerad intervjuguide (se bil. 2). Tre teman ingick: 1) attityder till sexualitet, 2) sexuella erfarenheter, samt 3) erfarenheter av sexualkunskap. Ungdomarna informerades om intervjuens fokus, samt om studiens etiska riktlinjer (se *Etiska överväganden*). Intervjuerna genomfördes därefter i ett ostört rum i anslutning till skolbyggnaden. De varade mellan 20 och 50 minuter, spelades in på band och skrevs efteråt ut ordagrant.

Analys

Det empiriska materialet analyserades med hjälp av Grundad teori (eng. Grounded Theory), GT. Det är en forskningsmetod som utvecklades i slutet på 1960-talet och som används i analys av främst kvalitativa data. Målet är att generera teorier som innehåller få men rika begrepp (Robson, 2002). I dag finns olika varianter av Grounded Theory-metoder, och i denna rapport har en konstruktivistisk variant använts. Den innebär ett systematiskt, induktivt och jämförande tillvägagångssätt, vilket är lämpligt i en studie där syftet är att teoretisera teman som är viktiga för människor i deras dagliga liv (Bryant & Charmaz, 2010; Charmaz, 2010). Konstruktivistisk GT har många gemensamma drag med annan kvalitativ metodik, samtidigt som det finns aspekter som sär-

skiljer metoden (Bryant & Charmaz, 2010; Charmaz, 2010; Hallberg, 2006). För det första accepteras att datainsamling, analys och jämförelse sker samtidigt med inläsning av annan forskning. För det andra är synen på vad som är data mer tillåtande, vilket gör att det är i sin ordning att samla in empiri på olika sätt (t.ex. både via enkäter och via intervjuer). Inledningsvis söks informanter som kan bidra till en första kunskap kring forskningsfrågan. Då den teorigenererande analysen påbörjats söks mer specifika informanter eller utsagor genom ett så kallat teoretiskt urval, där man prövar det som hittills har framkommit i analysen.

Analysen av data utifrån konstruktivistisk Grounded Theory sker hierarkiskt och utgår från framträdande meningsbärande enheter, så kallade koder, vilka utgör de minsta beståndsdelarna i det empiriska materialet (Bryant & Charmaz, 2010; Charmaz, 2010; Hallberg, 2006). Utifrån variationer inom koderna skapas kategorier, vilka i sin tur ingår i ett övergripande tema. Alla dessa delar ska dels höra samman, dels vara sammanlänkade med eller grundade i datamaterialet. Detta grundande i data sker genom ett konstant jämförande inom och mellan koder, inom och mellan kategorier samt mellan koder, kategorier och det övergripande temat. När forskaren anser att analysen är konceptuellt grundad i datamaterialet görs en subjektiv bedömning av att så kallad mättnad har infunnit sig, och då avslutas datainsamlingen och analysen (ibid.).

Etiska överväganden

Studien följer Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer rörande huvudprinciperna om informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet (se www.codex.vr.se). Då projektet både rör sexualiteten – som är ett känsligt och privat område – och en målgrupp som befinner sig i en utsatt position, är studien därtill prövad och godkänd av Regionala etikprövningsnämnden i Lund (dnr 2010/21, beslut 234349).

Deltagarna informerades både skriftligen och muntligen om projektets syfte, om frivillighet och konfidentialitet, och om rätten att när som helst avbryta sin medverkan utan förklaring. Dessutom inhämtades skriftligt informerat samtycke. Som nämnts tidigare så tillfrågades inte ungdomar som av kontaktpersonerna bedömts vara mycket sköra, då frågor om sexualitet från en okänd person hade kunnat påverka dem negativt.

Ett participatoriskt synsätt, där vi så långt det var möjligt ville göra ungdomarnas röster hörda, genomsyrar studien. Detta är även kopplat till vårt etiska hänsynstagande. Swartz (2011) menar att det inom forskning bland utsatta unga bör finnas ett dubbelt syfte – ”going deep” och ”giving back”. Det första handlar om att forskningen både ska gå på djupet och tillåta och beskriva parallaxa, det vill säga på tvärs gående och i det här fallet normbrytande, perspektiv och synsätt. Den intervjuande forskaren var därför mån om att förhålla sig icke-dömmande.

Swartz andra ingång handlar om att ge tillbaka så att forskningsdeltagarna gagnas. Ingen kompensation utgick som tack för medverkan, men det fanns en förhoppning om att de unga skulle uppfatta mötet med forskaren som gott. Detta är i linje med vad ungdomsforskarna Lalander och Johansson (2007) beskriver; situationen kan upp-

levas som något positivt och som ett tillfälle för den unge att få perspektiv på sitt eget liv. Ungdomarna råddes även att söka upp någon vuxen på ungdomshemmet, som de kände förtroende för, ifall det var något i frågorna som fått dem att vilja prata mer.

3. Resultat

Presentation av resultaten

Kapitlet inleds med en kort presentation av de unga som medverkat i studien. Därefter presenteras deras utsagor uppdelat i kategorierna Motstridigheter respektive Utsatthet. Den förstnämnda kategorin inrymmer de ungas blandade, tveksamma och ibland motstridiga beskrivningar av sexuella erfarenheter och attityder. Den andra kategorin visar på den sociala och känslomässiga utsatthet som många av ungdomarna beskriver sina erfarenheter utifrån. Den samlade bilden, det övergripande temat i analysen, är att möjligheten till något av godo väger tyngre än risken för något av ondo. Chans övertrumpar risk.

Under kategorierna följer koder, som ger exempel på de områden som kommit upp i intervjuerna. Citat återges ordagrant för att bevara autenticitet, förutom vid upprepningar av samma ord, exempelvis "asså". Längre pauser skrivs som tre punkter (...), och då något har sagts med eftertryck används versaler. När informanten skrattar, suckar eller på annat sätt uttrycker känslor eller använder kroppsspråk återfinns detta inom parantes, till exempel (fnissar). De intervjuades namn är fingerade.

De intervjuade ungdomarna

Av de 20 unga (nio tjejer och elva killar) som ingår i intervjustudien är merparten omhändertagna jämlikt LVU, och någon enstaka enligt LSU. Tiden de tillbringat på det aktuella ungdomshemmet varierar mellan ett par veckor till mer än två år. Hälften är födda i Sverige, liksom deras föräldrar. Sex ungdomar är födda i Sverige och har föräldrar som invandrat, och fyra är precis som sina föräldrar födda i annat land än Sverige. Skolk och rymning hemifrån är de vanligaste förklaringarna, enligt ungdomarna själva, till att de är tvångsomhändertagna. Många uppger även missbruk av alkohol eller narkotika, liksom kriminalitet som orsakerna till placeringen. Alla utom en har varit på ungdomshem (statligt, kommunalt eller privat) tidigare. Merpartens föräldrar är skilda, i några fall är föräldrarna döda eller befinner sig i annat land än Sverige. De allra flesta har hel- och/eller halvsyskon.

Motstridigheter

I följande avsnitt har ungdomarnas svar på intervjufrågor om sexuell läggning, föräldraskap, intimitet, sex med eller utan kärlek, köpa eller sälja sex samt rörande att få ett sexuellt rykte samlats i fem olika koder (underrubriker): Att vara homo eller bi, Att ta

bort det, Att vara nära, Att sälja sig eller att köpa någon, samt Att få ett rykte. I resultatanalysen framträder ett mönster av motstridigheter. Koderna nedan är tvådelade; den inledande delen är ungdomarnas egna ord, den avslutande vår beskrivning av samma fenomen.

”Att vara homo eller bi” – varierande sexuell orientering och praktik

Ungdomarna ger uttryck för klara åsikter i ämnet, och sexuell orientering verkar vara ett vanligt ämne att diskutera. Flera av tjejerna betraktar sig även själva som bisexuella. Eva, 15 år, säger:

”Jag är själv bi, jag gillar tjejer och killar liksom. Jag har inga problem med det.”

Killarna skiljer på en kvinnlig homo- och bisexualitet, som de ser som acceptabel och upphetsande, och en manlig homo- och bisexualitet, som de beskriver som skrämmande och obehaglig. En förklaring är, enligt både tjejerna och killarna, att lesbiska eller bisexuella tjejer är upphetsande för killar. Några menar att bisexualitet just därför är en populär praktik bland tjejer. Fanny, 16 år, säger:

”Asså, jag märkte lite utav det typ runt 2006, så var det i alla fall där jag bor. Då var det mer att typ tjejer skulle pussas och skit på bilder och lägga ut på internet och shit, och sen blev typ halva världen bisexuell efter ett tag för att killar typ tänkte på det.”

Betydligt svårare verkar det vara för en kille att vara homo- eller bisexuell, och även att vara vän med någon som är det. Jimmie, 15 år, säger att det vore otänkbart för honom att ha en kompis som är bög, eftersom det då skulle kunna cirkulera helt ”fel rykte” om honom. Denna bögyrktesrädsla bekräftas av tjejerna. Rebecka, 16 år, funderar över om det beror på att killar måste leva upp till bilden som hårda och manliga. Hon berättar skrattande att hon medvetet använt sig av denna rädsla och kallar sin äldre bror bög när hon är arg på honom. Ett par av killarna konstaterar att man måste göra en tydlig markering i det dagliga livet på ungdomshemmet, som visar att man är hetero. Andreas, 17 år, poängterar att han egentligen inte har något emot bögar, men att det helt enkelt inte fungerar att vara homosexuell på ungdomshemmet. Andreas förklarar:

”Här sitter vi, 31 grabbar om alla skulle vara här. Skulle här vara nån som, asså, skulle vara bög här. Den personen hade inte haft det lätt. Därför klargör grabbarna att: ”Vi vill inte ha bögar här”. Och så är dom jävligt osäkra.”

Några av killarna hänvisar till sin kristna tro, som förbjuder homosexualitet. Billie, 17 år, föreslår att manliga homosexuella får vara någon annanstans där han inte kommer i kontakt med dem. Även bland de muslimska killarna finns ett avståndstagande med religiösa förtecken. Ibbe, 17 år, beskriver sin syn på hetero-, homo- och bisexualitet så här:

”Gud har gjort oss för att vara tjej och kille, det är därför han har gjort en hane och en hona. För att vi ska vara med varandra, inte tvärtom asså, förstår du?”

Attityderna till homosexualitet tycks möjligen förändras över tid. I intervjumaterialet antyds att de äldre tonårskillarna inte uttrycker lika starkt avståndstagande som de yngre. Fadi, 19 år, berättar att han numera anser att det är ett fritt val att ha sex med den man vill, men att han betedde sig annorlunda när han var yngre. Han säger:

”Det, hur ska man säga, det är små barn som håller på så. Den nivån, det är småbarn tycker jag. Jag var så själv förut, nånstans mellan 14 och 15, när jag var ute och så. Såklart har jag slagit folk bara för att jag har hört att dom är bögar och dom går bredvid mej. Till exempel om jag är påtänd eller på dåligt humör och dom kollar snett på mej. Då stoppar jag han, kanske ger en örfil: ”Gå härifrån” eller nåt sånt, kanske. Jag vet att jag har gjort det. Men vad ska man säga, det är fel.”

”Att ta bort det” – abort både otänkbar och självklar

Alla berättar att de har haft oskyddat sex med någon av motsatt kön, och ett fåtal har då tänkt på risken eller möjligheten att bli förälder. Det är emellertid ingen av de intervjuade ungdomarna som har fött barn eller blivit pappa, men flera har erfarenheter av abort eller missfall. Beslutet att göra abort förefaller vara svårt för många. Flera uttrycker moraliska och känslomässiga tveksamheter. Minna, 15 år, säger:

”Jag hade inte kunnat göra abort för det är det värsta jag vet. Att göra abort. Asså jag, jag hade tagit hand om ungen, jag hade gjort det. Jag hade skitit i vad pappan hade sagt och bla bla bla, jag hade tagit hand om ungen.”

Några säger att ödet, situationen eller tillfället får avgöra, eftersom det är ett så stort beslut – både att bli förälder och att göra abort. Ifall de blir gravida så får de helt enkelt klara av situationen så bra som möjligt. En del menar att de skulle klara uppgiften som förälder tidigt i livet, eftersom de har erfarenheter av att ha uppfostrat sina småsyskon under hela uppväxten. Ellen, 17 år, resonerar kring hur hon skulle agera om hon blev gravid:

”Asså jag vill ju jobba med mej själv, men blir jag mamma så vet jag att jag kommer att klara av det. Det vet jag ju, men. För asså jag har så många syskon runt omkring mej. Jag vet exakt vad som behövs göras och hur det är att ta hand om dom, för jag har tagit hand om dom flesta av mina syskon.”

Andra poängterar att de absolut inte vill bli föräldrar, och ser abort som en självklar men svår lösning vid en eventuell graviditet. Man vill inte avbryta skolan, och behöver få ordning på sitt eget liv först. Tanken på föräldraskap skrämmer flera av tjejerna och killarna, och några menar dessutom att samhället (representerat av socialtjänsten, ”soc”) inte skulle tillåta dem att behålla ett eventuellt barn.

Killarna är medvetna om att beslutet om abort eller ej inte är deras utan tjejens, vilket några tycker är bra. Det är ett besvärligt beslut, som 17-åriga Billie säger att tjejen får ta. Jimmie, 15 år, föreställer sig hur det skulle vara om den tjej han senast hade sex med skulle höra av sig och säga att hon var gravid:

”Jag skulle först bli chockad och sen skulle jag, när jag är så här ung så skulle jag inte vilja ha barn. Jag kan inte tvinga henne att ta bort det. Det enda jag kan säga är min åsikt att jag vill ha bort barnet. Jag vill inte bli pappa så här tidigt.”

Men det är inte alla killar som vill att beslutet om abort enbart ska vara tjejens. Fadi, 19 år, berättar att han varit på väg att bli förälder flera gånger med olika tjejer. Vid ett av dessa tillfällen sökte han tillsammans med några kompisar upp den gravida tjejen och hotade henne till att göra en abort:

”Hon åkte till ett annat område och bodde där. Och fast, ändå fick jag tag på den personen. Jag fick göra nånting som jag inte tyckte om, jag fick skrämma henne, förstår du? Jag var inte själv och så ... för att hon skulle ta bort barnet. Så fort hon tog bort det så stack jag min väg. Jag pratade aldrig mer med den personen, förstår du?”

Några av de äldre killarna vill gärna bli föräldrar, och det inom en snar framtid. De berättar att de därför inte använder kondom för närvarande, och att deras flickvänner har slutat med p-piller. Vito, 19 år, har existentiella funderingar kring sin egen tillkomst och resonerar sitt eget ansvar gentemot ett eget eventuellt barn. Han har ett starkt motstånd gentemot abort:

”Att det är ett barn. Man har själv varit ett barn. Tänk om dom hade gjort abort. Då hade man inte funnits.”

Både tjejerna och killarna ser akut-p-piller eller dagen efter-piller som något positivt och bra, och det verkar vara moraliskt oladdat även för dem som kategoriskt är emot abort.

”Att vara nära” – risker i sökandet efter intimitet och kärlek

När ungdomarna resonerar kring vad som är viktigt för att sex tillsammans med en partner ska kännas bra, återkommer de till faktorer som trygghet och frivillighet. Behov av närhet kan ofta resultera i sex, berättar ungdomarna. Eva, 15 år, förklarar så här:

”Man behöver lite närhet och sådär. Men, det är oftast att det händer att man gör det liksom. Det bara händer.”

En del av de intervjuade ungdomarna uppger att de saknar positiva erfarenheter att jämföra med eller utgå från när de ska beskriva vad som känns bra. Några berättar att de varit med om sexuella övergrepp, våldtäkt och våldtäktsförsök (se kommande

avsnitt *Utsatthet*), och vill därför inte att det ska bli som vid dessa tillfällen. Sarah, 15 år, som blivit våldtagen, beskriver vad hon tycker är bra sex:

”Att man inte bara lämnar personen eller går därifrån direkt efter. Eller att man säger saker som förnedrar eller vad som helst sånt.”

En annan anledning till att många av de intervjuade ungdomarna är osäkra på vad de tycker är bra sex är att alkohol och/eller droger är starkt knutna till den sexuella upplevelsen. Fadi, 19 år, berättar att han nästan aldrig har haft sex utan att vara påverkad av alkohol eller cannabis. Han menar att det är en av svårigheterna med att kunna bli drogfri. Ellen, 17 år, har också liknande erfarenheter och beskriver olika drogers påverkan på sexlivet:

”När man röker och så asså i så fall måste nån vara riktigt bra i sängen för att det ska bli bra sex, för när man röker man blir så seg liksom, ja du vet. Man blir avslappnad och det är inte lika, jag får inte lika så stor sexlust av det så, då måste man vara riktigt bra. Sen när jag tar typ tjack eller speciellt GHB då, då blir jag helt galen, asså det är det skönaste som finns. Det är en av anledningarna till att jag gillar GHB för allting blir dubbelt så bra.”

Kärlek är en annan faktor som ungdomarna resonerar kring. Flera parallella uppfattningar framträder, där både killar och tjejer kan tycka att det är okej att ha en KK (knullkompis). Samtidigt poängterar nästan alla att de föredrar sex med kärlek eftersom det är bättre då. Isak, 17 år, berättar:

”Sen känns det ju, sen känns det ju alltid lite annorlunda då när det är med en tjej som man älskar. Då känns det lite annorlunda ... Det känns mer privat eller mer, vad ska man säga, viktigt.”

Bland de få ungdomar som säger att kärlekssex är lika bra som att ha sex med en KK, så skönjs samtidigt en ambivalens. 17-åriga Ellen säger först att det inte alls är viktigt att vara kär i den man har sex med. Sedan säger hon att man inte ska ha sex bara för att ha sex. Hon berättar att kyssen är en viktig akt, som avgör om det är känslor av kärlek inblandat i den sexuella akten. Ellen fortsätter:

”Asså, dom som inte har en massa känslor inblandade dom kysser inte varandra till exempel. Jag gör inte det. För då kan folk tycka... Asså, det blir för intimt. Liksom.”

Attityder till KK-sex tycks också förändra sig över åren. Många är mer tillåtande när de är yngre, men säger att de inte ska ägna sig åt det när de blir äldre. Ibbe, 17 år, berättar att han ska gifta sig då han träffar den han verkligen älskar, men att detta ligger långt framåt i tiden. Nu är han ung och då är det KK-sex som gäller:

”Alltså jag har en nu, en KK, sen har jag en annan till som jag snackar med förstår du, som jag försöker typ fixa så att det blir vi, alltså fixa ett förhållande. Sen har jag en till vid sidan om. Så det blir typ som med en bil, du har alltid ett reservdäck där bak. Så funkar det i min värld i alla fall, du har alltid en tjej i reserv, förstår du?”

”Att sälja sig eller att köpa någon” – sex som en vara och inte till salu

Intervjuerna pekar på att det i ungdomarnas värld är vanligt att sälja eller köpa sex. En 17-årig tjej säger att ”alla vet att det är vanligare med prostitution bland killar nuförtiden”.⁶ Enbart någon enstaka av ungdomarna berättar om egna faktiska erfarenheter, samtidigt som man menar att ett utbyte av tjänster är vanligt förekommande bland kompisar. Sarah, 15 år, säger att hon själv inte har dessa erfarenheter, men däremot två andra tjejer hon känner. Hon berättar:

”Det var så, en kompis till mej hon hade sex med en kille som jag också vet om och han är mycket äldre, han är typ 24 och hon är 16. Och han gav henne ett cigg-paket efteråt och pengar och sånt liksom, om hon hade sex med honom. För cigarettpaket och sånt? Jag tyckte att det var hemskt. Jag liksom bara: ”Hur kan du liksom?” Nä, jag tycker inte att det är liksom, att man ska utnyttja sej själv på det sättet.”

Inställningen till att sälja eller köpa sex är överlag mycket negativ bland de tjejer som intervjuats. Men samtidigt framträder ambivalenser bland ungdomarna. Ellen, 17 år, har ett flerårigt narkotikamissbruk bakom sig och resonerar kring sexsäljande. Hon är involverad i en byteshandel (sex mot droger), som andra är bekymrade över. Själv är Ellen inte orolig, eftersom hon aldrig känt sig tvingad:

”Det är klart att jag har nästan haft sex med alla mina killkompisar. Vi är så. Och dom bjuder, brukar bjuda mej på droger och sånt för det mesta. Dom är mycket äldre än mej. Men jag har aldrig känt liksom, alla andra ser det som: ’Jamen dom är med dej för att dom får sex med dej’. Men säger jag nej så är det nej, då respekterar dom det och jag får ändå droger av dom.”

Bland killarna framträder ytterligare ett perspektiv på att sälja och köpa sex. De bekymrar sig över att det är olagligt att köpa sex. Jimmie, 15 år, säger att han kan tänka sig att köpa sex, men att han nog inte kommer att göra det av rädsla för att själv råka illa ut. En annan kille berättar att han har varit på bordell, och att han i princip inte ser något problem med det. Däremot säger han att det grämer honom att som ung kille behöva betala för sex, då han borde kunna ordna det gratis. Billie, 17 år, har också en ambivalent inställning. Han säger skrattande att han nog inte skulle säga nej om han fick en tjej ”som födelsedagspresent”:

⁶ Informanten syftar troligen på svensk forskning som uppmärksammats utifrån att resultaten visar att erfarenheter av att ha tagit emot ersättning för sex är vanligare bland killar (se Svedin & Priebe, 2004; 2009).

”Nej, jag vet inte om jag ska vara ärlig. Vi kan säga så här. Skulle jag på min födelsedag, tre polare har lagt pengar på en tjej, en redigt sexig typ porrstjärna som man ska ha sex med. Då hade jag inte brytt mej om att hon var betald. Men jag tror inte att jag skulle kunna åka till nåt ställe, slänga upp cash och sen ha sex med nån. Näää, det tror jag faktiskt inte. Nej, det skulle jag nog inte kunna göra.”

Fadi, 19 år, har besökt en bordell för att köpa sex vid ett tillfälle. Han berättar dessutom att han vid olika tillfällen har tagit emot pengar från äldre kvinnor i utbyte mot att ha sex med dem. Fadi överväger att göra det igen:

”Ja, det kanske händer igen då. Då när man verkligen inte har pengar, när man har noll kronor på fickan och det behövs och det kommer en fin och så, alltså det är tillfället, förstår du?”

Ett fåtal av killarna har blivit ombedda att agera hallickar. Vito, 19 år, berättar att han och en manlig kamrat fick frågan av en tjejkompis. Han avböjde dock detta av motsägelsefulla skäl, både på grund av att han inte tycker det är rätt att sälja sex, även på grund av risken för att bli lurad av tjejen.

”Att få ett rykte” – kön oviktigt i teorin men inte i praktiken

Samtliga menar att kön inte ska spela någon roll vad gäller sexuellt rykte. Däremot menar de att det gör det i praktiken; det rykte man får är starkt knutet till om det är en tjej eller kille det gäller. Ellen, 17 år, säger med irriterad röst:

”Asså, jag tycker inte det SKA va nån skillnad men det är ju skillnad. Asså, killar kan ju ha hur många som helst utan att någon, ja du vet sådär. Och tjejer, då är det helt tvärtom om dom har det så, då liksom då får dom slamprykte. Men jag tycker inte, jag tycker inte att det ska vara så överhuvudtaget. Det spelar ingen roll, vill nån ha många olika partners så är det väl upp till den personen.”

Tjejerna betonar att det ska vara jämlikt, och att både tjejer och killar bör få ligga med hur många de vill. Ungdomarna tycker att det är svårt att förklara varför dessa könskillnader finns när ett rykte uppstår. En förklaring är att killar har lättare för att skilja på sex och kärlek, tror några. Sara, 15 år, säger:

”Vi blandar mer in fler känslor i det när vi väl har sex, mer än vad killar gör. Ja, vissa killar kan väl vara känsliga och så asså, men vi har mer känslor, vi engagerar oss mer i det.”

Rebecka, 16 år, poängterar att en sexuellt erfaren kille får positivt laddade omdömen som ”player”, ”pimp” etc., medan den sexuellt erfarna tjejen får negativt laddade omdömen som ”hora”, ”slampa” etc. Men några av ungdomarna menar att det är negativt att ha haft sex med många personer, oavsett om det gäller en tjej eller kille som har haft det.

Utsatthet

I följande avsnitt har ungdomarnas utsagor gällande sexuell prevention, sexdebuten, erfarenheter av sex mot sin vilja, samt av sex- och samlevnadsundervisning samlats i fyra olika koder (underrubriker): Att skydda sig, Att bli av med den, Att bli tvingad samt Att inte veta. Sammantaget framträder en bild av utsatthet. Återigen så är dessa koder tvådelade, första delen består av ungdomarnas egna ord, den avslutande av vår beskrivning.

”Att skydda sig” – osäkerhet och svårigheter

De flesta uttalar sig svävande när de resonerar kring könssjukdomar⁷ och/eller ett föräldraskap. Alla betonar förvisso att det är viktigt att skydda sig, men en del är osäkra på hur man gör. Farah, 15 år, undrar exempelvis om kondom skyddar mot könssjukdom. Inte heller är man säker på vad som åsyftas. Ofta frågar man partnern ”har du något?”, utan att specificera närmare, eftersom det finns en osäkerhet angående vilka sjukdomar som kan överföras vid oskyddat sex. Sarah, 15 år, berättar vad hon skyddar sig mot:

”Typ ööh, herpes kanske ... Asså jag vet inte vad det är för könssjukdomar killar kan ha.”

Vissa av ungdomarna vet inte vad man ska göra, eller vart man ska gå om man tror sig ha en könssjukdom. Sergio, 18 år, är osäker men tror att man besöker en läkare för att testa sig eller få behandling. Hiv ses inte som en av de vanligaste sjukdomarna, som överförs vid oskyddat sex. Mia, 15 år, som just sagt att det är viktigt att skydda sig emot könssjukdomar, säger:

”Nej, det (hiv) är inte nåt sånt jag tänker på. Det är la inte så jättevanligt?”

Flera av ungdomarna berättar att de bedömer via utseendet ifall de tror att sexpartnern har en könssjukdom eller inte. Andreas, 17 år, säger att tanken på hiv dykt upp, men först efter att han haft oskyddat sex med någon som inte sett frisk ut. Vito, 18 år, funderar och säger att den andres beteende också har betydelse:

”Ja, men det beror ju också på hur dom är liksom, är det såna, om du säger, en crackhora. Då asså, då skiter man nog i det för dom har ju säkert allt möjligt. Men är det en fin vacker tjej som sköter sej och sånt, som inte springer runt med alla möjliga så, då borde dom ju inte ha nånting. Så tänker jag.”

Ett annat sätt att bedöma risken för att bli smittad är utifrån ett eventuellt rykte om partnern. Man frågar runt bland den presumtiva sexpartnerns vänner och/eller sina egna vänner, i stället för att prata med den man vill ha sex med. Jimmie, 15 år, berättar

⁷ Vi använder oss av ordet könssjukdomar, eftersom ungdomarna själva gör det.

att en tjej närmade sig honom på en fest och ville ha sex. Han vågade och ville emellertid inte, eftersom han hade hört rykten om henne. Mina, 15 år, beskriver hur hon brukar göra:

”Vi säger att jag frågar vilka tjejer han har vart tillsammans med vilka han har haft sex med och så säger vi att jag känner dom personerna, och så känner jag den tjejen och har hört rykten om henne.”

Många informanter betonar att man inte kan lita på att den andre svarar sanningsenligt, om man frågar om han eller hon har en könssjukdom. Ellen, 17 år, säger att hon i stunden litar på den hon ska ha sex med, men att oron och misstron kommer senare. Det är också då hon går och testar sig.

Överlag verkar de sexuellt överförbara sjukdomarna väcka känslor och tankar hos de unga. De vanligare sjukdomarna som klamydia, herpes och kondylom förknippas med äckelkänslor, samtidigt som de menar att dessa går lätt att bota. Fanny, 16 år, säger att hon känner till mycket om olika könssjukdomar, och berättar vad det skulle innebära för henne att smittas med någon av dem:

”Skulle jag få typ klamydia så skulle inte min värld gå under. Jag skulle känna mej äcklad. Men skulle jag få typ aids eller nånting, hiv eller typ herpes ... jag skulle asså, jag skulle typ inte vilja leva längre. Jag skulle bli helt förstörd asså, jag skulle , jag skulle aldrig ha sex. Jag skulle joina ett nunnekloster eller nånting.”

Flera säger att de egentligen vill skydda sig, men att de i situationen av olika anledningar inte förmår. Ofta handlar det om att man varit påverkad av alkohol eller droger, vilket gör att man glömmer eller missar att skydda sig. Ibland handlar det om sexuellt tvång. Sarah, 15 år, berättar om den första killen som hon hade sex med, och varför hon upplevde sig som oförmögen att säga nej till sex eller ta upp frågan om skydd:

”För att jag hade en kille som var väldigt bestämd. Han ville, och han tvingade sej på mej väldigt många gånger. Jag var tillsammans med honom drygt nio månader och liksom, ibland körde han med kondom och ibland inte. Så det var det som hände. Annars hade jag inte kört utan så.”

Sexuell upphetsning, sin egen och/eller partners, är ytterligare skäl till att man inte tänker på skydd i stunden. Några uttrycker det som att de chansar, och att de är medvetna om att de tar risker. Ellen, 17 år, berättar att hon trots upprepade oskyddade samlag med flera olika partner bara haft en klamydiainfektion vid ett tillfälle:

”Det är värt risken. Jag har bara haft det en gång och så många som jag har haft sex med så är det helt otroligt att jag bara har haft det en gång. Det tycker alla, dom bara: ’Ööh fan vilken tur du haft’ liksom.”

Men alla har inte haft samma tur. Andreas, 17 år, fick klamydia och var därför tvungen att medverka i en smittspårningsprocess, där man ska meddela de sexuella partner man varit i kontakt med. Han berättar hur det kändes:

”Jobbigt! Hälften visste jag ju inte. Jag visste vad de hette i förnamn, eller ja, smeknamn. Sen var det ju bara ett par stycken som man visste ja hon heter det, och det i efternamn, men var bor hon? Men ... Ja, men det, man kände att fan, jag har ingen koll asså.”

De flesta av ungdomarna säger att man bör dela ansvaret med sin sexpartner, när det gäller att skydda sig mot könssjukdomar eller oönskat föräldraskap. Ändå är det många som ser det främst som tjejernas ansvar, precis som när det gäller aborter. Fanny, 16 år, resonerar kring kondomanvändning utifrån ett könsperspektiv och säger:

”Vissa dom har en tanke om att det är killarna som ska ha kondomen typ. Men vadåå, varför kan inte tjejen ha med sej kondom. Vad spelar det för jävla roll? Huvudsaken är att den är där, skit samma vem som tar med sej den liksom.”

”Att bli av med den” – förväntningar på en tidig sexuell debut

Alla utom två har haft sex med någon första gången i 11–14-årsåldern. Ungdomarna beskriver detta som att ”förlora sin oskuld” eller ”bli av med den”. Både tjejerna och killarna berättar om upplevelser av press, både från sig själva och från andra, på att debutera. Man har en önskan om att vara som alla andra och vill därför bli av med sin oskuld. Emma, 15 år, tänker tillbaka och berättar:

”Jag kommer ihåg att alla hade förlorat sin oskuld och då ville jag också göra det.”

Det är viktigt för många att vara en i gänget. Ibbe, 17 år, berättar att hans sexuella debut handlade om ett vad mellan honom och kompisarna, och att han som 14-åring blev kung i gänget när han låg med en viss tjej i skolan. Även Fadi, 19 år, säger att han ville ”vara som alla andra”. Han hade sex första gången som 13-åring tillsammans med en 17-årig tjej. De hade båda druckit alkohol och rökt cannabis. Han minns att det var viktigt för honom att inte längre vara oskuld, utan att vara en i gänget. På frågan om det bland hans vänner anses töntigt eller barnsligt att inte ha haft sex med någon annan, svarar Fadi:

”Njae, eller ja, lite så, lite så. Precis, ja, det är det fortfarande faktiskt. Jag vet inte varför. I min värld var det: 'Ja, jag är inte oskuld, jag huzzlar vem jag vill, jag fixar vilken tjej som helst.' Det var så.”

Många av de intervjuade var påverkade av alkohol och/eller narkotika första gången de hade sex. En återkommande berättelse är att det bara var något ”som hände” när man var full och/eller ”pårokt”. Andreas, 17 år, hör till undantaget eftersom han minns

första gången tydligt, just för att han var nykter. 17-åriga Fanny var 11 år då hon sexdebuterade. Hon minns inte säkert om hon var berusad vid detta tillfälle, eftersom hon började dricka alkohol i samma ålder. Så här ser hon tillbaka på denna händelse:

”Men asså det var typ mer nervöst. Asså jag var typ skitnervös. Fan jag var 12, jag hade knappt fyllt 12 än liksom så. Han var ju också nervös. Men han, ja vi kände varandra så det var inget sånt. Vi hade bara sex den gången. Bara för att vi liksom vi ville bli av med den båda två. Och så kände vi varandra.”

Först säger flera av tjejerna och killarna att de är nöjda med sin sexdebut, för en del följer därefter funderingar kring om det var ett bra beslut eller inte. Fanny, 16 år, ser tillbaka på sexdebuten med blandade känslor. Hon ångrar sig inte, även om hon är osäker på om hon egentligen ville. Jimmie, 15 år, berättar att första gången var med en tjej på en toalett, på en fest med folk utanför som ville komma in. Han blir irriterad på frågan om hur han upplevde detta, och vill inte kommentera detta. Några tjejer svarar att den första gången var en våldtäkt. De berättar att de valt att inte räkna detta som sin sexdebut. I stället beskriver de en strategi där de ”tar tillbaka” sin oskuld; relativt snart efter våldtäkten har de sex för att de själva vill det, och väljer att detta tillfälle i stället ska räknas som ”första gången”. Sarah, 15 år, berättar:

”Det var ett hemskt sätt att förlora den på. Sen att man har det en gång till det kan vara för att bekräfta att liksom, jag ville liksom inte förlora den på det sättet. Jag ville, liksom man tog det: Jamen vi tar det som att denna gången är i stället, att jag förlorade den då.”

Några få av de intervjuade ungdomarna, enbart killar, var 15 år eller äldre när de hade sex första gången tillsammans med någon annan. Vito, 19 år, säger att han på så sätt är mycket olik sina kompisar. På frågan om han blivit utsatt för kommentarer eller påtryckningar från sina vänner svarar han:

”Ja, lite i början faktiskt, dom bara: ‘Hon bruden, hon vill ha dej, ta henne nu’ och jag bara: ‘Nej mannen asså skit i det’, ‘Varför gör du inte det?’ ‘Nej jag pallar inte’. Jag har liksom haft andra grejer att göra som jag bryr mej om, liksom jag pallade inte med sånt.”

Samtliga intervjuade tjejer och killar är övertygade om att ”alla har sex tidigare nuförtiden”. Alla känner till den juridiska gränsen på 15 år för att ha sex, men menar att ingen bryr sig om den. Eva, 15 år, säger:

”Neej, det gör man inte. Det gör man verkligen inte. Jag gjorde inte det heller.”

”Att bli tvingad” – erfarenheter av sex mot sin vilja

Då erfarenheter av ha blivit utsatt för sexuella handlingar mot sin vilja berörs under

intervjuerna, poängterar samtliga att det är fel med sexuella handlingar mot någons vilja. Sergio, 18 år, säger:

”Om jag träffar en tjej så och hon inte vill. Men det känns så, nä det är dålig stil. Om hon inte vill så vill hon inte. Tvång asså, nä, kan sluta på fel sätt så, nää. Det känns inte bra, det hade inte känts bra. Det är inte min grej.”

Samtidigt beskriver tjejerna att vissa handlingar mot ens vilja, såsom kränkande tilltal och tafsande/kladdande, är så vanliga att de har blivit normaliserade. Fanny, 16 år, säger att det är svårt att veta var man drar gränsen eftersom det sker hela tiden:

”Liksom folk tar på en på krogen hela tiden. Det tycker inte jag är sexuellt ofredande för det gör folk jämt.”

Några tjejer resonerar kring varför ”vissa andra” råkar ut för sexuella handlingar mot sin vilja. En anledning kan vara att man inte klarar att säga ifrån, och en annan för att man mår psykiskt dåligt. Farah, 15 år, menar att vissa tjejer råkar ut för sexuella handlingar mot sin vilja för att de inte förstår det riskfyllda i situationer. Det kan också handla om att man är i en beroendeställning till någon. Fanny, 16 år, säger att det är viktigt att markera att man inte släpper någon för nära inpå sig, eftersom det snabbt kan utvecklas till en farlig situation. Hon berättar att hon själv aldrig blivit våldtagen och funderar vidare på vad det kan bero på:

”Jag har liksom aldrig vart den här som inte vågar säga ifrån. Jag har aldrig vart sådär trasig, för asså ... Jag liksom, om jag har känt att, jag vill inte ha sex med den personen då har jag liksom inte vart intim med den människan eller umgått med den människan på det sättet eller hur man nu ska uttrycka sej. Asså, jag skulle aldrig kunna låta någon ta på mej om inte jag vill det. Jag skulle aldrig kunna låta nån göra nåt med mej om inte jag vill det, för jag är sån som människa. Men dessvärre så är ju inte alla så självsäkra och vågar inte liksom göra det. Vissa kan inte det av olika skäl, liksom att dom kanske inte har bra självförtroende, kanske vill skada sej själv, eller tror att dom inte kan få bättre eller nånting.”

Några tjejer berättar att de har blivit utsatta för en eller flera våldtäkter, och ett fåtal säger att de inte vet säkert om de har blivit våldtagna eller inte. Rebecka, 16 år, beskriver en händelse då hon var i 13-årsåldern, hade rymt från ett behandlingshem och fick sova hos en bekant:

”Och då, ja sen när jag vaknade på morgonen, jag var jättefull, ja det var min första fylla också, då så vaknade jag. Då tänkte jag, nä det har inte hänt nånting och det var bra det.[...]. Och så dan efter då kom han där med alla andra. Och då typ juckade han och: ’Åååå Rebecka’ sa han och då så fattade jag direkt för jag kände mej sådär svullen när jag gick och då tänkte jag att fan, nu har han gjort nånting.”

En annan tjej berättar att den våldtäkt hon varit med om har gjort henne rädd för killar. Därefter har hon hellre sex med tjejer, eftersom hon upplever dem som mer lyhörda (se även avsnittet Motstridigheter angående bisexualitet). En kille beskriver ett försök till våldtäkt, som skedde i ett duschrum på ett statligt ungdomshem. Dessutom berättar några att de hört talas om killar som har blivit utsatta. Men de flesta tror att det är vanligare bland tjejer. Billie, 17 år, funderar:

”Jag tänker på våldtäkt då, det händer ju hela tiden. På tv, fan till och med polischefen. Det är ju helt sinnesjukt, dom borde ju seriöst dö. Men nej, jag vet inte om det är vanligt bland killar, nej jag vet inte. Det är väl det i så fall som är vanligt, våldtäkt på tjejer.”

Några funderar vad det beror på att vissa utsätter andra för sexuella kränkningar och övergrepp. Farah, 15 år, har inga personliga erfarenheter av sex mot sin vilja, men funderar över förövarna och på varför sexuella övergrepp sker. Hon tror det är människor som inte mår bra och som kanske själva varit med om övergrepp. Jimmie, 15 år, berättar om en händelse där han tror att en av hans kompisar utsatte en tjej för vad som kan ha varit ett sexuellt övergrepp. En anledning kan ha varit att kompisens pornografikonsumtion påverkade honom, tror Jimmie:

”Och han var den som hade sett mycket på porrfilm och sånt för att lära sej och bli erfaren säger han. Så hade han lärt sej såna här du vet hard core porr ju, och så han hade kört på så, hårt som fan, och tjejen hade bara: ’Stopp stopp stopp’.”

”Att inte veta” – sällsynt att ha erhållit relevant sexualkunskap

Enbart ett fåtal av tjejerna och killarna kan komma ihåg att de deltagit i skolbaserad sex- och samlevnadsundervisning. De anger olika skäl till detta, exempelvis att de skolkat mycket, eller att det över huvud taget inte förekommit sådan undervisning på den skolan där de gått. Sergio, 18 år, berättar att han missat halva högstadietiden och aldrig gått på gymnasiet. På frågan var han har lärt sig det han vet om sex, svarar han:

”Nej asså, skolan är inte min grej, jag är gatulärd ... om jag ska vara ärlig, jag har inte lärt mej mycket om sex.”

En annan förklaring till den bristande sexualkunskapen kan handla om kulturella skillnader. Några av ungdomarna har gått i skolor med elever med både svensk och utländsk bakgrund. Då är det svårt att ha sex- och samlevnadsundervisning, menar dessa unga. Farah, 15 år, förklarar:

”Muslimska föräldrar, mmm, oftast så brukar det vara. Det att dom klagat på att deras döttrar har sånt om det sexuella i skolan. Faktiskt.”

De som haft sexualkunskap beskriver sina erfarenheter i negativa ordalag. Mia, 15 år, säger att de som höll i undervisningen var "tanter", som bara satte fokus på sexuell prevention och risker. Hon berättar:

"Typ, man måste skydda sej bla bla bla, det finns könssjukdomar och sånt. Men det var ju inget jag kom ihåg. Som du märkte nu (fnissar). Det var bara två tanter som stod och: 'Nu är det så här att om man inte skyddar sej så kan man bli gravid' och bla bla bla och så och: 'Hej då', typ så där: 'Här, ta kondomer och nu går vi, hej'."

De flesta menar att det inte spelar någon roll hur gammal den som undervisar är, eller om det är en kvinna eller man. Det viktigaste är att läraren eller den som undervisar är bekväm i sin roll, annars tappar han eller hon trovärdighet. Rebecka, 16 år, poängterar att det är viktigt att inte läraren verkar tycka att ämnet är pinsamt. De intervjuade menar dessutom att undervisningen bör ske i 12-13-årsåldern, eftersom det är då de flesta kommer in i puberteten och börjar ha sex med andra. Ungdomarna anser att undervisningen främst är skolans uppgift, och endast ett fåtal anser att det är föräldrarna som ska prata sex med sina barn. Ellen, 17 år, berättar att hennes föräldrar har skilda sätt att beröra ämnet:

"Jag har haft en pappa som är väldigt sådär att: 'Jaaa min brud är dum i huvudet, jag får inte sex av henne', typ. Sådär, så att jag och min pappa vi har pratat ganska mycket om sex. Mamma är la lite mer bara: 'Ja, men jag kan prata om dej men inte om mej'."

Isak, 17 år, har aldrig deltagit i skolbaserad sex- och samlevnadsundervisning. Han säger att han inte saknat detta, utan berättar att kompisar har varit ett stöd i stället. Han är tveksam till undervisning, och menar att det inte går att lära sig om relationer genom att prata. Det enda han tycker skulle vara bra att lära sig mer om i skolan är könssjukdomar:

"Kanske sjukdomar, jag vet inte, lära sej mer om sjukdomar och sånt tycker jag skulle vara viktigt i såna fall. Och sen det där med relationer och sånt, jag vet inte, har ingen aning. Jag har bara lärt mej genom erfarenheter."

4. Diskussion

Sammanfattning

De unga beskriver motstridiga sexuella upplevelser, exempelvis när det gäller erfarenheter av sexuellt överförbara infektioner, sexuella övergrepp, av att ha varit gravida och av att sälja och köpa sex. Deras sökande och sexuella erfarenheter förefaller börja tidigt och sker tillsammans med andra unga med liknande gemensamma erfarenheter av utsatthet. De flesta har debuterat långt innan 15 års ålder. Flera av tjejerna uppger att de lever som bisexuella, en del för att de har negativa sexuella erfarenheter tillsammans med killar. Även attitydsmässigt finns många motstridiga uppfattningar, framför allt gällande synen på homosexualitet, abort och kompis- respektive kärlekssex. Tjejerna tycks vara mer toleranta gentemot homosexualitet än killarna, medan killarna är mer positivt inställda till att sälja och köpa sex. Tjejernas sexuella rykte framstår som mer ömtåligt än killarnas, även om både tjejerna och killarna anser att det inte borde vara någon skillnad. Synen på abort tycks vara likartad oavsett kön. En del uttrycker ett starkt motstånd, medan andra är övertygade om att de skulle välja att avsluta en oönskad graviditet. Inga skillnader mellan könen framkommer i inställningen till kompissex. Dessutom betonar både killar och tjejer att de föredrar kärlekssex, vilket också framstår som det framtida målet för dem.

Flera av ungdomarna uttrycker okunskap om sexuellt överförbara infektioner, och även rörande hur och på vilka sätt man kan skydda sig. Både killarna och tjejerna är dessutom negativt inställda till kondom. I den mån ungdomarna i studien över huvud taget deltagit i sex- och samlevnadsundervisning, är det bara någon enstaka som har positiva erfarenheter. Därtill har undervisningen uppfattats som främmande eller fjärran från det liv de lever, och därför inte relevant utifrån deras livserfarenheter. Ungdomarna önskar att sex- och samlevnadsundervisningen börjar i 12–13-årsåldern, eftersom de menar att de flesta debuterar sexuellt då. Det viktigaste är att den som håller i undervisningen är bekväm med ämnet, och kön eller ålder har då ingen betydelse.

Samspelande faktorer och framträdande strategier

I förståelsen av riskfyllda sexuella beteenden bland ungdomar som placerats på SiS särskilda ungdomshem tycks flera samspelande faktorer vara av betydelse för hur de unga agerar. Kön, ålder, missbruk, utebliven eller begränsad skolgång och trygghetslängtan förefaller vara viktiga faktorer, som påverkar vilka strategier de unga använder sig av för att hantera de olika normsystem som möter dem. Överlag präglas det

nutida samhället av motsägelser och parallella mediala och kulturella budskap, där unga manas både till sexuell utlevelse och till en restriktivitet där framför allt tjejer ska "hålla på sig" (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006; Forsberg, 2005). Samma motstridiga normer möter de unga inom SiS, men de tycks också befinna sig i ett normsystem med starka gränser mot omvärlden, där exempelvis en tidig sexdebut framstår som förväntad. För att navigera i det sexuella landskapet använder unga generellt sett olika strategier, vilka utvecklas i samspel mellan egna personliga erfarenheter, möten med andra, främst kamrater och föräldrar, samt med de mer eller mindre samstämmiga eller motstridiga kulturella budskapen gällande sexualiteten (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006).

Kön eller snarare genus tycks ha stor betydelse, då resultaten visar att tjejerna förefaller mer sexuellt riskutsatta än killarna. Tjejerna får dessutom ett rykte på grund av sina sexuella aktiviteter. Därtill poängterar de intervjuade ungdomarna själva ålder som en viktig faktor, vilket även framkommer i en tidigare studie om unga, kön och pornografi (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006). Det blir helt enkelt lättare ju äldre man blir, utifrån de erfarenheter och den mognad som man genomgår. Tjejerna och killarna i föreliggande studie markerar ålderns betydelse för förändring av olika attityder, exempelvis gentemot homo- och bisexualitet, där killarna förefaller bli mer toleranta ju äldre de blir.

Resultaten pekar även på att ungdomarna i intervjustudien bagatelliserar sexuella risker. Troligen är det helt andra frågor som ses som viktigare; exempelvis påtalar Anderson med flera (2001) att utsatta unga ser frågor om respekt och status som långt viktigare än risken för hiv, som snarare bagatelliseras. Till skillnad från ungdomarna i ovan nämnda studie om kön och pornografi (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006), är det bland informanterna inom SiS ingen som nämner kunskaper utifrån skolans sex- och samlevnadsundervisning som en angelägen strategi för att kunna hantera sexuella risker och risksituationer. Möjligen kan det handla om att de ungdomar som intervjuats har en begränsad eller utebliven skolgång. I stället beskriver flera att de gör bedömning av risk för sexuellt överförbara sjukdomar utifrån partnerns utseende, beteende och/eller sexuella rykten. I några fall frågar de partnern om denne "har något", men är samtidigt osäkra på vad de undrar över och hur de i så fall ska agera. Här verkar de inte heller ha hjälp av viktiga förebilder bland syskon eller föräldrar, vilket poängteras som mycket betydelsefullt av unga i tidigare studier (ibid.).

Flera av de intervjuade ungdomarna berättar om sexuella erfarenheter i samband med intag av alkohol och/eller droger. Att vara alkohol- eller drogpåverkad verkar ha flera syften; dels beskriver de hur det gör det lättare att ha sex, dels finns det då något att skylla på om det sexuella mötet inte blir som önskat. En del beskriver upplevelser av sexuella handlingar som skett mot deras vilja. En viktig strategi som några unga i intervjustudien då nämner för att skydda sig emot sexuella övergrepp handlar om att inta ett distanserat förhållande till andra: att inte släppa någon alltför nära kroppsligt sett. Utifrån de erfarenheter som många har av sexuella övergrepp, kränkningar och även våldtäkter, så blir detta en viktig skyddsåtgärd. Dessutom är det flera som beskriver att de håller en känslomässig distans för att inte riskera att bli svikna eller övergivna.

Exempelvis kommer vi ihåg tjejen som berättar att man inte kysser sin partner för att undvika närhet i den sexuella situationen, en viktig del i markeringen av skillnaden mellan KK-sex och kärlekssex. Några av tjejerna berättar dessutom att de lever som bisexuella, eftersom de är rädda för killar utifrån de negativa erfarenheter de har av sex med det motsatta könet. Fram träder i stället bilden av ett sökande till det egna könet, där skapandet av gemenskapen både är ett avståndstagande från killar och en strävan mot en utökad intimitet med andra tjejer, som sträcker sig utöver vänskap. Några av tjejerna beskriver därtill en viktig, kanske till och med livsviktig, strategi för självkänslan då de själva avgör vid vilken tidpunkt den sexuella debuten ägt rum. I de fall då det första sextillfället var ett sexuellt övergrepp skapar de ett nytt "första gången".

Sammantaget så är ungdomarnas strategier adekvata; de hjälper dem att navigera i olika sexuella situationer. Användandet av strategier är på intet sätt unikt för de unga i vår studie; även Marston och King (2006) har i en översikt beskrivit flera av strategierna som vanligt förekommande bland unga. Det som särskiljer de unga inom SiS från andra unga verkar snarare vara "timing" och "setting". De är unga när de debuterar sexuellt och de har sex i riskfyllda miljöer, inte sällan påverkade av alkohol eller narkotika.

Kanske är det just trygghetslängtan och bilden av kompensatoriska strategier i avsikt att söka sig till närhet och intimitet, som är den viktigaste pusselbiten i förståelsen av de ungas utsagor om sexuellt agerande. Precis som i Tidefors (2010) studie om utsatta pojkar kommer sexuella erfarenheter in som en del i livet, som kan fylla det tomrum eller den längtan som många av de intervjuade ungdomarna beskriver. Själva transformationen av sexuella risksituationer till situationer som potentiellt sett också kan innebära möjligheter, kan vara en viktig strategi i de placerade ungdomarnas liv. "Det är värt risken", säger ungdomarna, när de berättar om oskyddat sex och om sex med partner som de inte känner sedan tidigare. Användandet av sexualiteten som kompensatorisk handling skulle därför kunna vara en förklaring till att de försätter sig i situationer, som förvisso är riskabla men som samtidigt ger dem något som de tycker sig vara i behov av. Chansen övertrumfar risken.

Resultatens tillförlitlighet

Det är alltid viktigt att reflektera kring genomförandet av en forskningsstudie, och vilka faktorer som kan ha påverkat resultaten och tolkningen av dessa. Etnografiska metoder skulle exempelvis ha varit ett sätt att se ungdomarna i den miljö de befinner sig i, och utifrån det ställa adekvata intervjufrågor. Vi tror dock att valet av intervjufrågor gav en bra spegling på forskningsfrågorna. Den forskare som samlade in empirin har mångårig erfarenhet från sitt tidigare arbete som skolsjuksköterska på ett ungdomshem. Denna kulturkompetens tror vi haft positiv betydelse i kontakten med de intervjuade ungdomarna och insamlingen av empirin, även om den också kan vara en nackdel exempelvis i form av förutfattade uppfattningar. Två ytterligare forskare har därtill lång erfarenhet av studier om unga och sexualitet, vilket varit till gagn i analysprocessen.

Själva avgränsningen av de svarande i intervjustudien kan haft betydelse. Som nämnts tillfrågades inte de som bedömdes vara psykiskt sköra, psykotiska eller abstinenta om medverkan (se kap. 2). Enligt Sallnäs, Wiklund och Lagerlöf (2010) är det de som mår sämst eller har det sämst, som ingår i bortfallet i forskning om unga inom samhällsvård. Vi vet således fortfarande inget om den gruppen, eller om hur deras svar kunde ha påverkat resultaten.

Miljön som ungdomarna vistades i kan också ha haft betydelse. Det är svårt att veta hur reflektionerna kring det egna livet påverkades av att ungdomarna var mer eller mindre inlåsta, tjejrna och killarna var för sig. För några av dem var det kanske lockande att kunna gå ifrån den dagliga skolverksamhet, något som intervjustunden erbjöd. Samtidigt tyder de ungas svar på att de var intresserade av ämnet och även villiga att dela med sig av sina erfarenheter. Ingen avbröt sitt deltagande, vilket kan tolkas som ytterligare en bekräftelse på att de upplevde situationen som värdefull.

En ytterligare faktor av betydelse för resultaten kan vara personalens inverkan på de unga. Flera studier visar att det finns skillnader i hur pojkars och flickors sexualitet bemöts av personal på statliga ungdomshem (Laanemets & Kristiansen, 2008; Överlien, 2006). Pojkars uttrycksformer för sexualitet och intimitet ses till stora delar som oproblematiserad, och förklaras som ett fysiologiskt/biologiskt förväntat beteende (Laanemets & Kristiansen, 2008). Flickornas uttryck för sexualitet och intimitet problematiseras däremot till en femininitet, som bygger på att kvinnokroppen och kvinnlig sexualitet ses som en vara. Flickor görs även mer ansvariga för sin sexualitet än pojkar (Laanemets & Kristiansen, 2008; Överlien, 2006). Under besöken på ungdomshemmen möttes vi till övervägande del av personal som uppskattade forskningsprojektet, och som beskrev sexualitet som en viktig men eftersatt fråga i behandlingsarbetet. Detta är i linje med vad Överlien (2004) finner då hon studerar talet om sexualitet och sexuella övergrepp på en avdelning för unga flickor inom SiS. Att samtala om dessa frågor upplevs som angeläget men svårt av behandlingspersonalen, och frågorna undviks därför eller hänvisas till "någon annan" eller "något annat tillfälle" (ibid.). Vid besöken inom ramen för föreliggande studie uppfattades de allra flesta behandlare som neutrala under informationsstunden om projektet. På ett fåtal avdelningar hände det dock att manlig behandlingspersonal uttalade sig raljerande inför ungdomarna och sina kollegor, till exempel att "sexforskaren" nu var på besök, vilket möjligen påverkade hur de unga senare svarade på intervjufrågorna.

I den konkreta intervjusituationen kan användandet av en semistrukturerad intervjuguide ha varit en annan faktor av betydelse. Eventuellt var den alltför styrande, vilket kanske fick intervjun att uppfattas som en utfrågning. Likväl tror vi att ungdomarna skulle ha haft svårt att delta i en intervju av mer narrativ karaktär. I stället eftersträvades en öppen och flexibel hållning till intervjuguiden, och till följsamhet de gånger den unge berättade fritt.

Valet av analysmetod är också en del i reflektionerna kring våra resultat. En av de stora utmaningarna i användandet av Grounded Theory som analysmetod är å ena sidan att undvika att göra en rent deskriptiv framställning av det man studerar, och å andra sidan att dra förhastade slutsatser. I denna studie tangerar kategorierna och

koderna i stor utsträckning forskningsfrågorna, vilket kan ses som ett tecken på att forskningsfrågorna besvarades och att koderna är grundade i datan. Charmaz (2010) talar om fyra kriterier för validering av resultat, som används i bedömningen av ett arbete som har använt konstruktivistisk GT⁸: trovärdighet, originalitet, resonans och användbarhet. Med trovärdighet avses kvaliteten på den data man grundar sin analys på. Ungdomarnas utsagor i intervjuerna föreföll uppriktiga och genuina, vilket stärker trovärdigheten. Dessutom anser vi att den kunskap som genererats är viktig och har en hög grad av originalitet, då studien är unik i Sverige. Därtill tycks våra resultat fånga den grupp unga, som annan forskning visar befinner sig i marginalen genom mer utsatta och riskfyllda sexuella erfarenheter och beteenden än andra (t.ex. Svedin & Priebe, 2004, 2009; Tikkanen m.fl., 2011).

Resonansen har bedömts med hjälp av personal som deltagit på SiS-konferenser 2011 och 2012, där de huvudsakliga resultaten presenterades. Behandlingspersonalen ansåg då att resultaten speglade beteenden, erfarenheter och attityder bland ungdomarna, som de kände väl igen. Samtidigt är det viktigt att påminna om att negativ kritik inte är lätt att framföra i dessa större sammanhang.

Framtida möjligheter

En studie som intresserar sig för ungdomar och sexualitet speglar också en samhällslig upptagenhet vid ungdomar. Lalander och Johansson (2007, s. 24) benämner fenomenet som "ungdom som ideal och seismograf". Ungdomen laddas med betydelser och kan ses som en projektduk, där vuxna överför sina oros känslor och skräckvisioner. När det rör sexualitet så möter dagens ungdomar sexuella budskap i en form och omfattning och via mer effektiva informationskanaler än någon tidigare generation. Denna rapport fyller ett tomrum avseende socialt utsatta ungdomars sexuella hälsa, och bekräftar på flera sätt den ovan beskrivna oron. Men genom att lyssna till ungdomarnas egna röster skapas också möjligheter att möta de behov som framkommer. I nästa steg ska därför en målgruppsanpassad modell för sex- och samlevnadsundervisning utvecklas. Modellen ska sedan presenteras för unga inom SiS i fokusgrupper för att inhämta deras synpunkter. Därefter skulle pedagoger kunna utbildas för att använda modellen inom ramen för det som i styrdokument för grund- och gymnasieskolan numera kallas "sexualitet, genus och relationer".⁹ Förhoppningen är att resultaten är användbara och intressanta för yrkesverksamma både inom och utanför SiS verksamhetsområde, exempelvis inom socialtjänst, på privata eller kommunala HVB-hem eller inom andra fält där kunskap om socialt utsatta ungdomar och sexuell hälsa har saknats. Att vuxna tillsammans med de unga diskuterar sexualitet och sexuell hälsa är också något som de unga själva önskar. Eller som en av informanterna uttrycker sig:

⁸ Dessa begrepp används inom konstruktivistisk Grounded Theory i stället för reliabilitet och validitet, vilka inte är relevanta i denna typ av forskning.

⁹ För dessa styrdokument, se www.skolverket.se.

”Fler sex- och samlevnadslektioner i skolorna. Det är min generation som har gått helt och hållet åt spillo. Men när mina barns generation kommer då vill jag att man ska lära sig allt som bara går. Noga och säkert så tidigt det bara går.”

5. Referenser

Abelsson, J. & Hulusjö, A. (2008). *I sexualitetens gränstrakter. En studie av ungdomar i Göteborg med omnejd som säljer och byter sexuella tjänster*. Göteborgs stad: Prostitutionsgruppen i Göteborg.

Anderson, N.L., Nyamathi, A., McAvoy, J.A., Conde, F. & Casey, C. (2001). Perceptions about risk for HIV/AIDS among adolescents in juvenile detention. *Western Journal of Nursing Research*, 23(4), 336–359.

Bornovalova, M.A., Gwadz, M.A., Kahler, C., Aklin, W. & Lejuez, C. (2008). Sensation seeking and risk-taking propensity as mediators in the relationship between childhood abuse and HIV-related risk-behaviour. *Child Abuse & Neglect*, 32(1), 99–109.

Broaddus, M.R. & Bryan, A. (2008). Consistent condom use among juvenile detainees: The role of individual differences, social bonding, and health beliefs. *AIDS and Behaviour*, 12(1), 59–67.

Brown, A., Yung, A., Cosgrave, E., Killackey, E., Buckby, J., Stanford C., Godfrey, K. & McGorry, P. (2006). Depressed mood as a risk factor for unprotected sex in young people. *Australian Psychiatry*, 14(3), 310–312.

Bryant, A. & Charmaz, K. (2010). (red.) *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. Los Angeles: SAGE Publications.

Charmaz, K. (2010). *Constructing Grounded Theory: a practical guide through qualitative analysis*. London: SAGE Publications.

Christianson, M. (2006). *What's behind sexual risk taking?: exploring the experiences of Chlamydia-positive, HIV-positive, and HIV-tested young women and men in Sweden*. Doktorsavhandling, Umeå universitet, Medicinska fakulteten.

Christianson, M., Lalos, A., Westman, G. & Johansson, E.E. (2007). "Eyes wide shut" – sexuality and risk in HIV-positive youth in Sweden: a qualitative study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 35(1), 55–61.

DiClemente, R.J., Hansen, W.B. & Ponton, L.E. (1996). (red.) *Handbook of adolescent health risk behavior*. New York: Plenum.

- Ekstrand, M. (2008). *Sexual Risk Taking – Perceptions of Contraceptive Use, Abortion and Sexually Transmitted Infections Among Adolescents in Sweden*. Doktorsavhandling, Uppsala universitet, Avdelningen för kvinnors och barns hälsa.
- Forsberg, M. (2005). *Brunetter och blondiner*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Freedman, D., Salazar, L.F., Crosby, R.A. & DiClemente, R.J. (2005). Environmental barriers to HIV prevention among incarcerated adolescents: a qualitative assessment. *Adolescence*, 40(158), 333–343.
- Hallberg, L. (2006). The “core category” of grounded theory: Making constant comparisons. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1(3), 141–148.
- Houck, C., Hadley, W., Lescano, M., Pugatch, D. & Brown, L. (2008). Suicide attempt and sexual risk behaviour: relationship among adolescents. *Archives of Suicide Research*, 12(1), 39–49.
- Jessor, R. (red.), (1998). *New perspectives on adolescent risk behavior*. New York: Cambridge University Press.
- Johnson, P.B. & Malow-Iroff, M.S. (2008). *Adolescents and risk: making sense of adolescent psychology*. Westport: Praeger.
- Jonsson, G. (1980). *Flickor på glid, en studie i kvinnoförtryck*. Vällingby: Tiden/Folksam.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laanemets, L. & Kristiansen, A. (2008). *Kön och behandling inom tvångsvård – En studie av hur vården organiseras med avseende på genus*. Statens institutionsstyrelse.
- Lalander, P. (2001). *Hela världen är din – En bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.
- Lalander, P. & Johansson, T. (2007). *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. (3:e uppl.), Lund: Studentlitteratur.
- Lichtenstein, B. (2000). HIV risk and healthcare attitudes among detained adolescents in rural Alabama. *AIDS Patient Care and STDS*, 14(3), 113–124.
- Lightfoot, C. (1997). *The culture of adolescent risk-taking*. New York: Guilford Press.

- Lindahl, K. (2010). Sexualitet och hälsa i ett globalt perspektiv. I: P.O. Lundberg & Löfgren-Mårtenson (red.), *Sexologi* (3:e uppl., s. 436–442). Stockholm: Liber.
- Lindroth, M., Löfgren-Mårtenson, L. & Månsson, S.-A. (2012). Marginaliserad sexualitet? Tvångsomhändertagna ungdomars attityder, erfarenheter och handlingar. *Sociomenomen. Forskningssupplement*, 31(1), 44–52.
- Lindroth, M., Tikkanen, R. & Löfgren-Mårtenson, L. (2013). Unequal sexual health – Differences between detained youth and their same aged peers. *Scandinavian Journal of Public Health*, 41(7), 722–728.
- Lupton, D. (1999). *Risk*. London: Routledge.
- Löfgren-Mårtenson, L. & Månsson, S.-A. (2006). "Sex överallt, typ!?" *Om unga och pornografi*. Mölnlycke: Gothia förlag.
- Löfgren-Mårtenson, L. (2013). *Sexualitet*. Malmö: Liber.
- Marston, C. & King, E. (2006). Factors that shape young people's sexual behaviour: a systematic review. *Lancet*, 368(9547), 1 581–1 586.
- Ramrakha, S., Bell, M.L., Paul, C., Dickson, N., Moffit, T. & Caspi, A. (2007). Childhood behaviour problems linked to sexual risk taking in young adulthood: a birth cohort study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46(10), 1 272–1 279.
- Robson, C. (2002). *Real world research*. (2:a uppl.) Singapore: Blackwell Publishing.
- Sallnäs, M., Wiklund, S., & Lagerlöf, H. (2010). Samhällsvårdade barn, gate-keeping och forskning. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 17(2), 116–133.
- Santana, M.C., Raj, A., Decker, M.R., La Marche, A. & Silverman, J.G. (2006). Masculine gender roles associated with increased sexual risk taking and intimate partner violence perpetration among young men. *Journal of Urban Health*, 83(4), 575–585.
- Schlytter, A. (2000). Kvinnokroppen som text. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1–2, 109–119.
- Senn, T.E., Carey, M.P. & Vanable, P.A. (2008). Childhood and adolescent sexual abuse and subsequent sexual risk behaviour: Evidence from controlled studies, methodological critique, and suggestions for research. *Clinical Psychology Review*, 28(5), 711–735.

Statens folkhälsoinstitut (2012). *Övergripande mål för folkhälsa*. Hämtad 131001 från: <http://www.fhi.se/Om-oss/Overgripande-mal-for-folkhalsa/8-Sexualitet-och-reproduktiv-halsa/>

Statens institutionsstyrelse (2011). *Prostitutionsprojektet – Slutrapport*.

Statens institutionsstyrelse (2012a). *SiS i korthet 2011*.

Statens institutionsstyrelse (2012b). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2011. En sammanställning av ADAD inskrivningsintervju*.

Svedin, C.-G. & Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Avsnitt: Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar*. Lunds universitet, Avdelningen för Barn- och ungdomspsykiatri.

Svedin, C.-G. & Priebe, G. (2009). *Unga, sex och Internet. I: Se mig – Unga om sex och internet*. (Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:9, s. 32–147). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Swartz, S. (2011). "Going deep" and "giving back": strategies for exceeding ethical expectations when researching amongst vulnerable youth. *Qualitative Research*, 11(1), 47–68.

Sørensen, A.D. & Knudsen, S. V. (2006). *Unge, køn og pornografi i Norden*. Kvalitative studier. TemaNord 2006:545. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.

Tarren-Sweeney, M. (2008). Predictors of problematic sexual behaviour among children with complex maltreatment histories. *Child Maltreatment*, 13(2), 182–198.

Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis – introduktion i vetenskapsfilosofi*. Dalby: Gleerups.

Tidefors, I. (2010). "Det känns som om jag inte har haft något riktigt liv än" – Fyrtiofem tonårspojkar som har begått sexuella övergrepp. Statens institutionsstyrelse.

Tikkanen, R.H., Abellsson, J. & Forsberg, M. (2011). *UngKAB09 – Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga*. (Skriftserien 2011:1). Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.

Ungdomsstyrelsen. (2009). *Se mig – Unga om sex och internet*. (Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:9).

World Association for Sexual Health (WAS). (1999). *Universal Declaration of Sexual Rights*. <http://www.tc.umn.edu/~colem001/was/wdeclara.htm> (besökt 2012-06-18).

World Association for Sexual Health (WAS). (2008). *Sexual Health for the Millenium. A Declaration and Technical Document*. Minneapolis: World Association for Sexual Health.

Yan, A.F., Chiu, Y.W., Stoesen, C.A. & QiWang, M. (2007). STD-/HIV-related sexual risk behaviours and substance use among U.S. rural adolescents. *Journal of the National Medical Association*, 99(12), 1 386–1 394.

Överlien, C. (2004). *Girls on the verge of exploding? Voices on sexual abuse, agency and sexuality at a youth detention home*. Doktorsavhandling, Linköpings universitet, Tema Barn.

Överlien, C. (2006). Institutionen som arena för skapandet av sexuell identitet. Samtal från ett särskilt ungdomshem. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2, 164–178.

Bilagor

Bilaga I. Brev till unga

Vill Du medverka i ett forskningsprojekt om ungdomar och sexualitet?

Under våren 2010 startas ett projekt om ungdomar som befinner sig på ungdomshem och sexualitet. Syftet är att utveckla en utbildningsmodell för sex- och samlevnadsarbete. Nu undrar vi om Du vill bidra med tankar och önskemål om vad en sån utbildning kan innehålla?

Vi är intresserade av olika frågor som exempelvis har att göra med varför man riskerar graviditet eller könssjukdomar genom att inte använda preventivmedel. Vi skulle också vilja veta hur mycket kunskap som finns om sex- och samlevnad, och vad unga människor vill veta mer om.

Vi kommer först att använda en enkät (ett frågeformulär i en dator), som också går ut till tusentals ungdomar i landet, och som handlar om kunskaper, beteenden och attityder kring sexualitet. Du som är över 15 år kan vara med och svara, om Du vill.

Sen kommer vi att besöka ungdomshem i SiS södra region och intervjua ungdomar som vistas där och som vill medverka. Då har Du möjlighet att berätta om Dina erfarenheter och att fråga oss mer om studien. Även Du som är under 15 år kan då vara med.

Alla som ingår i studien behandlas konfidentiellt. Det innebär att ingen kommer att veta vem som svarat vad, varken i enkätstudien eller i intervjuerna. Du kan alltid ångra Dig, även efteråt, om Du inte vill vara med.

Hör gärna av Dig ifall Du är intresserad av att medverka. Du kan kontakta oss via e-post eller per telefon:

Doktorand Malin Lindroth (malin.lindroth@mah.se) 040-665 70 00

Docent Lotta Löfgren-Mårtenson (charlotta.lofgren-martenson@mah.se) 040-665 74 90

Malmö högskola
Fakulteten för Hälsa och Samhälle
205 06 MALMÖ

Bilaga 2. Intervjuguide

Attityder

- Om tjejer/killar med flera olika partners?
- När man har sex med någon, vad är viktigt då?
- Tankar/åsikter om homo- och bisexualitet?
- Om gravid/gör någon med barn?
- Vad tänka/göra om fick könssjukdom?

Erfarenheter

- Oskyddat sex, hur tänker du om det?
- Första gången sex med någon, minns något särskilt?
- Att få/ge pengar eller saker (mat, säng att sova i, telefon, droger) för sex, hur tänker du om det?
- Att någon gör saker sexuellt med en som man inte vill, hur tänker du kring det?
- Om du tänker tillbaka på "en bra gång" du hade sex med någon, vad minns du särskilt?

Kunskap

- Vet du hur man skyddar sig mot könssjukdom och graviditet?
- Vad är bra sex- och samlevnadsundervisning?

Författarpresentation

Lotta Löfgren-Mårtenson är professor i hälsa och samhälle, inriktning sexologi, vid Malmö högskola. Hennes forskningsområden berör främst ungdomar och sexualitet, funktionsnedsättningar och sexuell hälsa, sexualundervisning samt kärlek och sexualitet på internet.

Malin Lindroth är doktorand vid Malmö högskola och sjuksköterska med vidareutbildning till skolsjuksköterska. Under närmare tio år arbetade hon i elevvårdsteamet på ett av SiS särskilda ungdomshem. Hennes avhandlingsprojekt handlar om unga på särskilda ungdomshem, sexuell hälsa och sex- och samlevnadsundervisning.

Sven-Axel Månsson är professor i socialt arbete vid Malmö högskola. Hans främsta forskningsområden är kön, sexualitet och socialt arbete. Han har också skrivit om teorier och metoder i samhällsvetenskaplig forskning.

Rapporten presenterar en intervjustudie om sexuell hälsa bland unga, som har genomförts på två av SiS särskilda ungdomshem. Studien baseras på 20 intervjuer med nio flickor och elva pojkar i åldrarna 15–20 år. Ett särskilt fokus läggs på ungdomarnas egna erfarenheter, attityder och kunskaper.

Ungdomarna beskriver sexualiteten främst som en möjlighet att få något positivt, såsom närhet, njutning och bekräftelse, medan risken att drabbas av sexuellt överförbara sjukdomar, sexuella övergrepp eller oönskade graviditeter tonas ner. Ungdomarna tycks navigera i det sexuella landskapet med hjälp av olika strategier: bagatellisering av sexuella risker, bedömningar av sexuella risksituationer baserat på partners utseende och rykte, känslomässigt distansering, senareläggande av tidpunkten för den sexuella debuten då denna varit ett övergrepp samt kompensatoriska handlingar.

Kanske är det just trygghetslängtan och bilden av kompensatoriska strategier i avsikt att söka sig till närhet och intimitet, som är den viktigaste pusselbiten i förståelsen av de ungas utsagor om sexuellt agerande.

ISBN 978-91-87053-20-7